

სივრცითი დაბეგვა და სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების პრობლემები საქართველოში (კონსახვალურ-მეთოდოლოგიური მიდგომა)

DOI: <https://doi.org/10.52340/bal/2024.02.01>

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია საქართველოს სასოფლო ტერიტორიების განვითარების თანამედროვე პრობლემები. ყველა ქვეყანას განვითარების ერთმანეთისაგან განსხვავებული ბუნებრივ-საწარმოო, ეკონომიკისა და სოციალური სფეროს განვითარების, შრომითი ტრადიციების, დარგობრივი სტრუქტურების და სხვ. თავისებურებები და ტენდენციები გააჩნია. აღნიშნული და სხვა პრობლემების თეორიულად გააზრება, მით უფრო პერსპექტივაში მათი განვითარების კონკრეტული მიმართულებების განსაზღვრა ურთულესი ამოცანაა. მით უფრო საქართველოში, რომლის ტერიტორია მოიცავს უნიკალურ ბუნებრივ, დემოგრაფიულ, ეკონომიკურ, სოციალურ, ისტორიულ-კულტურულ პოტენციალს, რომელიც თანამედროვე პირობებში შესაბამისი მეთოდოლოგიური მიდგომებით უნდა იქნეს შესწავლილი და შეფასებული.

ნაშრომში გაანალიზებულია გარდამავალ პერიოდში საქართველოში ეკონომიკური გარდაქმნების რთული პროცესების შედეგები, ახალი გამოწვევების მიზეზები. კერძოდ, როგორ მოიშალა სოფლის მეურნეობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და ორგანიზაციულ-მმართველობითი მექანიზმი, რამ გამოიწვია ეკონომიკური და სოციალური სფეროს განვითარების ერთიანი პროცესიდან ამოვარდა, მიგრაციული პროცესების გაძლიერება, სოფლად მთავარ საბაზრო სუბიექტებად წვრილი ოჯახური მეურნეობების ჩამოყალიბება, ნიადაგის დეგრადაციის გაღრმავება, კვალიფიციური კადრების დეფიციტი, სარწყავი ფართობების მკვეთრად შემცირება და სხვა.

ქვეყანაში დაფიქსირდა სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის კლების ტენდენცია, ასევე რეგიონების მიხედვით მოსახლეობის რიცხოვნობის კლების დონის განსხვავება. მაღალია შიდა მიგრაციისა და ემიგრაციის დონე. სოფლის ტერიტორიიდან მიგრაციის ძირითადი მიზეზი ზოგადად უმუშევრობა და სიღარიბეა. ამასთანავე ქვეყნის რეგიონები (მხარეები) განსხვავდება მოსახლეობის სიმჭიდროვით, დასახლებების სიდიდით, ურბანული და სასოფლო დასახლებების ტიპებით.

ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება, როგორც კომპლექსური პროცესი ინტეგრირებული უნდა იყოს ტერიტორიის განვითარების ყველა მიმართულებასთან, რათა დაბალანსდეს ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური პრიორიტეტები. რაც გულისხმობს ტერიტორიაზე არსებული სუბიექტების ინტერესების შეთანხმებას. ამ შემთხვევაში უფრო მოხერხდება სტრატეგიული (სამოქმედო) გეგმების, პროგრამების, პროექტების რეალიზაცია, ეკონომიკური განვითარების პროცესების დაბალანსება და ტექნოლოგიური ნყოფების ურთიე-

ნოდარ ჭიტანავა

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, სტუ-ის ი. ჟორდანის სახელობის საქართველოს საწარმოო ძალებისა და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი ცენტრის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი
<https://orcid.org/0009-0004-5716-0694>
E-mail: chitanavanodar@gmail.com

რთომქმედების უზრუნველყოფა. ამით მომზადდება ტერიტორიის მდგრადი განვითარების ხელშემწყობი პირობები.

ნაშრომში დასაბუთებულია მუნიციპალიტეტის (როგორც ტერიტორიის) განვითარების ინდიკატიურ დაგეგმვაზე გადაყვანის აუცილებლობა, რომ ტერიტორიის მდგრადი განვითარების დაგეგმვისას არა მხოლოდ ორიენტირები განისაზღვრება, არამედ ამასთან ერთად – მეთოდებიც, რომ დასახული მიზანი მიღწეული იყოს. ინდიკატიური დაგეგმვის უპირატესობა ისაა, რომ დაგეგმვა იწყება „ქვევიდან“, ეფუძნება კონსულტაციების, შეთანხმებების პრინციპს და ითვალისწინებს საზოგადოების სხვადასხვა ფენის (საკუთრების ფორმის მიუხედავად) ინტერესებს, ამასთან ასრულებს საზოგადოებისათვის ინფორმაციის მიწოდების ფუნქციას.

სტატიაში წარმოდგენილი დასკვნები, რეკომენდაციები ხელს შეუწყობს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების თეორიული და მეთოდოლოგიური საფუძვლების მომზადებასა და შემდგომ სრულყოფას.

საკვანძო სიტყვები: სივრცითი დაგეგმვა, გენერალური გეგმა; განაშენიანების გეგმა; ინდიკატიური დაგეგმვა, პროგრამულ-მიზნობრივი მიდგომა.

SPATIAL PLANNING AND PROBLEMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN GEORGIA (CONCEPTUAL-METHODOLOGICAL APPROACH)

Nodar Chitanava

Doctor of Economic Sciences,
Academician of the Academy of Agricultural Sciences,
Chief Researcher of the I. Zhordania Georgian
Productive Forces and Natural Resources Study Center
<https://orcid.org/0009-0004-5716-0694>
E-mail: chitanavanodar@gmail.com

ABSTRACT

The article discusses the modern problems of the development of rural areas of Georgia. All countries have different natural-industrial, economic and social spheres of development, labor traditions, sectoral structures, etc. features and trends. Theoretical understanding of these and other problems, especially determining specific directions of their development in the future, is a very difficult task. Especially in Georgia, whose territory includes a unique natural, demographic, economic, social, historical and cultural potential, which in modern conditions should be studied and evaluated using appropriate methodological approaches.

The paper analyzes the results of the complex processes of economic transformation in Georgia during the transitional period, the causes of new challenges. In particular, how the material and technical base and organizational and managerial mechanism of agriculture were destroyed, what caused the economic and social spheres to fall out of the unified process of development, the strengthening of migration processes, the formation of small family farms as the main market entities in rural areas, the deepening of soil degradation, the shortage of qualified personnel, the sharp reduction of irrigated areas, etc.

A trend of decreasing population living in rural areas has been observed in the country, as well as differences in the level of population decline by region. The level of internal migration and emigration is high. The main reason for migration from rural areas is generally unemployment and poverty. In addition, the regions (counties) of the country differ in population density, the size of settlements, and the types of urban and rural settlements.

Local economic development, as a complex process, should be integrated with all directions of territorial development in order to balance economic, ecological and social priorities. This implies the agreement of the interests of the subjects existing in the territory. In this case, it will be more possible to implement strategic (action) plans, programs, projects, balance economic development processes and ensure the interaction of technological systems. This will prepare conditions conducive to the sustainable development of the territory.

The paper substantiates the necessity of transitioning the development of the municipality (as a territory) to indicative planning, so that when planning the sustainable development of the territory, not only orientations are determined, but also methods to achieve the set goal. The advantage of indicative planning is that planning starts "from the bottom up", is based on the principle of consultations and agreements, and takes into account the interests of different layers of society (regardless of the form of ownership), while also performing the function of providing information to the public.

The conclusions and recommendations presented in the article will contribute to the preparation and further improvement of the theoretical and methodological foundations of sustainable development of rural areas

Keywords: spatial planning, master plan; development plan; indicative planning, program-targeted approach.

სივრცითი დაგეგმვა, არსი, მიზანი, ამოცანები, პრინციპები

საქართველოს ტერიტორია მოიცავს უნიკალურ ბუნებრივ, დემოგრაფიულ, ეკონომიკურ, სოციალურ, ისტორიულ-კულტურულ პოტენციალს, რომლის რაციონალურ და ეფექტიან გამოყენებაზეა არსებითად დამოკიდებული მდგრადი განვითარება, მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლება.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო პერიოდში გაძლიერდა ყურადღება სოფლის ინფრასტრუქტურის განვითარებისადმი, სასოფლო ტერიტორიების განვითარების

თეორიულ-მეთოდოლოგიური ბაზა შექმნის პროცესშია.

არსებული მდგომარეობის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სასოფლო ტერიტორიების განვითარების პროცესი მართებულია განვიხილოთ, როგორც ინტეგრირებული სისტემა, რაც მოგვცემს საშუალებას პროცესის შემადგენელი ნაწილები (კომპონენტები) წარმოვიდგინოთ, როგორც ცალ-ცალკე, ასევე ურთიერთგანპირობებულობის დონის (ხარისხის) თვალსაზრისითაც. ამ კონტექსტში მიზანშეწონილია სასოფლო ტერიტორიების ფუნქციონირების ობიექტური ანალიზი-შეფასება დავინყოთ „სივრცითი დაგეგმვის“ (მონყობის) როლის

განსაზღვრით.

„სივრცითი მონყობა“ მოიცავს სივრცით დაგეგმვას, მინათსარგებლობის დაგეგმვას, მონიტორინგს, განხილვის პროცესებს და ზოგადად ეხება საჯარო სექტორის მიერ გამოყენებულ მეთოდებსა და მიდგომებს, რათა გავლენა მოახდინოს მოსახლეობის საქმიანობის განხილვაზე სხვადასხვა მასშტაბის ტერიტორიაზე. სივრცითი დაგეგმვა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც პრაქტიკისა და რეგულაციების კოორდინაცია, რომელიც გავლენას ახდენს სივრცით მონყობაზე (განვითარებაზე).

დაგეგმვა აუცილებელია მუნიციპალიტეტის მომავლის განჭვრეტისათვის, რადგან იგი უდიდეს გავლენას ახდენს იქ მცხოვრებ ადამიანებზე, უფრო მეტიც, სივრცითი დაგეგმვა არის ადამიანის საქმიანობის სხვადასხვა სექტორისა და მინათსარგებლობის პროცესის ინტეგრაცია, ასევე საზოგადოებაში ინტერესთა თანხვედრა, რაც სივრცით დაგეგმვას საკვანძო ინსტრუმენტად გადააქცევს ქვეყნის (რეგიონის), თემის საზოგადოებრივი კეთილდღეობის უკეთესი სასიცოცხლო სივრცეებისა და ჯანსაღი გარემოს შექმნაში [1, გვ. 13].

სივრცითი დაგეგმვის პროცესი საქართველოში დაიწყო საქართველოს კანონის „სივრცითი მონყობისა“ და ქალაქმშენებლობის საფუძვლების შესახებ (2005წ.) შესაბამისად. იგი შემდგომში ჩაანაცვლა - საქართველოს კანონმა „საქართველოს სივრცის დაგეგმარების, არქიტექტორული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსი“ (მიღებული იქნა 2018 წელს) და ძალაში შევიდა 2019 წლის 3 ივნისიდან. აღსანიშნავია, რომ კოდექსში შეიცვალა კანონით განსაზღვრული ტერმინი „სივრცითი-ტერიტორიული დაგეგმვა“ „სივრცის დაგეგმარებით“, ასევე „მინათსარგებლობის დაგეგმვა“ - „ქალაქმშენებლობითი დაგეგმვით“, „სივრცითი მონყობის (გენერალური) სქემა“ - „სივრცის დაგეგმარების გეგმით“, „მინათსარგებლობის გენერალური გეგმა“ - „გენერალური გეგმით“. „ტრანსმუნიციპალური/მუნიციპალიტეტის სივრცით-ტერიტორიული განვითარების გეგმა“ - „მულტიმუნიციპალური/მუნიციპალიტეტის სივრცის დაგეგმარების გეგმით“, „განაშენიანების რეგულირების გეგმა“ „განაშენიანების გეგმით“, „კვალიფიციური განაშენიანების რეგულირების გეგმა“ - „განაშენიანების დეტალური გეგმით“ [2, ტომი 3, გვ. 30].

პრინციპული მნიშვნელობა აქვს აღნიშნული კოდექსის 141 მუხლით (4 ნაწილი) ჩანაწერს: ყველა მუნიციპალიტეტი ვალდებულია 2028 წლის 1 იანვრამდე უზრუნველყოს შესაბამისი სივრცითი გეგმების შემუშავება [3, გვ.79].

კოდექსის მე-5 მუხლით განსაზღვრულია სივრცის დაგეგმარებისა და ქალაქმშენებლობითი გეგმების სისტემა, მათი იერარქია და თავსებადობა. იერარქია წარმოდგენილია შემდეგნაირად:

ა) სივრცის დაგეგმარების გეგმები: მათ მიეკუთვნება:

- ა.ა) საქართველოს სივრცის დაგეგმარების გეგმა;
- ა.ბ) ავტონომიური რესპუბლიკის სივრცის დაგეგმარების გეგმა;
- ა.გ) მუნიციპალური (მუნიციპალიტეტის) სივრცის დაგეგმარების გეგმა;

ბ) ქალაქმშენებლობითი გეგმები. მათ მიეკუთვნება:

- ბ.ა) გენერალური გეგმა;
- ბ.ბ) განაშენიანების გეგმა;
- ბ.გ) განაშენიანების დეტალური გეგმა.

როგორც ჩანს „ა“ ქვეპუნქტით განსაზღვრული გეგმებით ხორციელდება ტერიტორიების სივრცითი განვითარება, ხოლო „ბ“ ქვეპუნქტით - განაშენიანების მართვა.

სივრცითი დაგეგმვის პროცესში უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს იერარქიულად ქვემდგომი გეგმების ზემდგომ გეგმებთან თავსებადობა. ამასთან გათვალისწინებულია, რომ იერარქიულად ზემდგომი გეგმის ცალკეული ნაწილების არ არსებობა არ აფერხებს იერარქიულად ქვემდგომი გეგმის შემუშავებას. ამ ნიუანსს პრინციპული მნიშვნელობა აქვს.

კოდექსის მე-5 მუხლით განსაზღვრული გეგმები მიჩნეულია, როგორც ინტეგრირებული გეგმები. ინტეგრირებული გეგმა კი აერთიანებს სივრცის დაგეგმარების ყველა ძირითად საკითხს (კომპლექსურობის პრინციპი) და აყალიბებს სივრცითი განვითარების ძირითად მიმართულებებს შესაბამისი ტერიტორიისათვის.

ასევე კოდექსით განსაზღვრულია ინტეგრირებულ გეგმებთან დარგობრივი გეგმიური თავსებადობის აუცილებლობა. განმარტებულია, რომ დარგობრივი გეგმა (გარემოს დაცვის, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის, ენერგეტიკის განვითარების, სოფლის მეურნეობის განვითარების, სატრანსპორტო სისტემის განვითარების და სხვა) არის შესაბამისი უფლებამოსილი ორგანოს მიერ შემუშავებული და დამტკიცებული დოკუმენტი, რომლის შინაარსთან, შემუშავებასა და დამტკიცებასთან დაკავშირებული საკითხები წესრიგდება შესაბამისი სფეროს კანონმდებლობით და რომელიც რელევანტურია სივრცის დაგეგმარებისა და ქალაქმშენებლობის გეგმებისათვის. დარგობრივი გეგმების ძირითადი ასპექტები შეტანილი და ჰარმონიზებული უნდა იქნეს საქართველოს სივრცის დაგეგმარებისა და ქალაქმშენებლობითი გეგმების სისტემაში. თუ როგორ უნდა იყოს თავსებადი დარგობრივი გეგმა ინტეგრალურ გეგმასთან განსაზღვრულია კოდექსის მე-7 მუხლით: **დარგობრივი გეგმა უნდა შესაბამებოდეს სივრცის დაგეგმარებისა და ქალაქმშენებლობითი გეგმების მოთხოვნებს [3].**

კოდექსის 8 პუნქტი განმარტავს, რომ დაგეგმვა ემყარება მდგრადი განვითარების პრინციპებს, რომლებიც უზრუნველყოფს შესაბამისი ტერიტორიის გამოყენებისა და განვითარების ეკონომიკური და სოციალური წინაპირობების თავსებადობას საგანგებო სიტუაციების რისკის შემცირებისა და გარემოს-დაცვით მოთხოვნებთან. დაგეგმვა, როგორც წესი ხორციელდება შემდეგი პრინციპების დაცვით: როგორც დასახლებულ ტერიტორიაზე ისე დაუსახლებელ ტერიტორიაზე ადამიანისთვის ღირსეული საარსებო პირობების შექმნა და შენარჩუნება სოციალურ ეკონომიკის მიზნის მიღწევისთვის განსაზღვრულია შესაბამისი ფუნქციების შესრულება (სრულად მოცემულია მე - 8 მუხლში). განმარტებულია ისიც, რომ გეგმებით განსაზღვრული მოთხოვნების შესრულება სავალდებულოა.

საქართველოს სივრცის დაგეგმარების არქიტექტურ-

რული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსის (მუხლი 14) შესაბამისად შექმნილია საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – სივრცითი და ქალაქთმშენებლობითი განვითარების სააგენტო (შემდგომში სააგენტო). მისი მიზნებია:

ა) სივრცითი დაგეგმვის და ქალაქთმშენებლობითი დაგეგმარების პოლიტიკის განსაზღვრა და გატარება;

ბ) ტერიტორიების გამოყენებისა და განვითარების მონესრიგების მიზნით კანონმდებლობით გათვალისწინებული საქმიანობის განხორციელება;

გ) კომპეტენციის ფარგლებში სივრცის დაგეგმარებისა და ქალაქთმშენებლობითი დაგეგმვის მიმართულე-ბით ღონისძიებების გატარება.

შესაბამისად განსაზღვრულია სააგენტოს [4, გვ.2] ფუნქციებიც.

როგორია სივრცის დაგეგმარებისა და ქალაქმშენებლობითი დაგეგმვის ამოცანები? მათ განსაზღვრავს კოდექსის მე-4 მუხლი „საქართველოს მთელი ტერიტორიის და მისი ნაწილების, დასახლებების მონესრიგება, განვითარება და სათანადო უზრუნველყოფა, განსხვავებული დარგობრივი ინტერესების შეჯერება და დაგეგმვის სხვადასხვა დონეს შორის შესაძლო წინააღმდეგობების დაძლევა, ადამიანის საარსებო გარემოს ჰარმონიული განვითარებისათვის პირობების შექმნა. ამასთან საქართველოს ტერიტორიის ცალკეული ნაწილების განვითარება უნდა შეესაბამებოდეს სივრცის დაგეგმარების ძირითად პრინციპებს, ხოლო საქართველოს მთელი ტერიტორიის სივრცის დაგეგმარებისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს მისი ცალკეული ნაწილების განვითარების ძირითადი მოთხოვნები. აქვე განმარტებულია, რომ საქართველოს სივრცის დაგეგმარების ძირითადი მიზნები ხელს უწყობდეს მის სრულფასოვან ინტეგრაციას ევროპული და საერთაშორისო განვითარების ძირითად მოთხოვნებთან.

ამრიგად, ქვეყნისა და მისი კონსტიტუციური ავტონომიური რესპუბლიკების სივრცითი მოწყობა (განვითარება) ხორციელდება 3 დონიანი სივრცითი-ტერიტორიული დაგეგმვის სისტემით, ე.ი. **ქვეყნის სივრცითი მოწყობა; ავტონომიური რესპუბლიკების/ დაგეგმარებითი რეგიონების სივრცითი მოწყობა (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) და მუნიციპალიტეტების სივრცითი მოწყობა.** ეს იმას ნიშნავს, რომ სივრცითი მოწყობის დაგეგმვას გააჩნია ვერტიკალური და ჰორიზონტალური ჰარმონიზაციის (თავსებადობის) პრინციპი.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს რეგიონების განვითარების პროგრამის (2018-2021წწ.) მე-4 პრიორიტეტი მიეძღვნა ადგილობრივი განვითარების ხელშეწყობის პოლიტიკას, რომელშიც იგულისხმება სივრცითი დაგეგმვის სტიმულირებაც (მხარდაჭერა) [5].

ამჟამად ქვეყანაში არ არის შედგენილი სივრცითი მოწყობის გეგმა. რაც შეეხება რეგიონებს, მხოლოდ აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას აქვს შემუშავებული სათანადო დოკუმენტი - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სივრცითი მოწყობის სქემა (2013 წ.), რომელიც აღიარებულია ფუნდამენტურ დოკუმენტად [2, ტომი 2, გვ.43]. ექსპერტების აზრით ამ დოკუმენტის ღირსებად მიჩნეულია, რომ იგი ხშირად დადის მუნიციპალურ დონეზე, რაც დიდად უწყობს ხელს

დაინტერესებული მუნიციპალიტეტების სივრცით-ტერიტორიული განვითარების გეგმების შესრულებას. ეს კარგი მაგალითია მომავალში რეგიონული სქემების დამუშავების პროცესში გათვალისწინებისათვის, რაც შეეხება ცალკეული მუნიციპალიტეტების ძირითადად, თვითმმართველ ქალაქებს, და სათემო მუნიციპალიტეტებში მათი სივრცითი-ტერიტორიული დაგეგმვის საკმაოდ კარგი მაგალითები გვაქვს.

ხულოს მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი განვითარების სტრატეგია (2018-2022) შემუშავდა სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამის (EWPARD II) და ჩეხეთის განვითარების სააგენტოს პროექტის: „სოფლის განვითარებისა და დივერსიფიკაციის ხელშეწყობა ხულოს მუნიციპალიტეტის“ ფარგლებში.

სტრატეგია უზრუნველყოფს კონცეპტუალურ სქემას მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მხარდაჭერისა და მისი მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას. საერთო მიზანია – ხელი შეეწყოს სიღარიბის დაძლევას. კერძოდ, მუნიციპალიტეტში დასაქმებისა და საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესებას სოფლის მეურნეობის დივერსიფიკაციის გზით [6]. სტრატეგია ხელს უწყობს ადგილობრივი თემების დაინტერესებას, ჩართვას, მათთვის რესურსებისა და საშუალებების უზრუნველყოფასა და უფლებამოსილების მინიჭებას, რომ თავის თავზე აიღონ საკუთარი ტერიტორიის (ადგილობრივი) განვითარება. ამ მიზნის მიღწევისათვის ევროკავშირის ინიციატივით გამოიყენება მიდგომა (მეთოდი) – LEADER, რაც აღნიშნავს კავშირს სოფლის ეკონომიკის განვითარების მიზნით დაგეგმილ ქმედებებს შორის [6, გვ.7]. ეს მეთოდი გულისხმობს იმას, რომ ადგილობრივი განვითარების სტრატეგიები უფრო ეფექტურია და ქმედითი, თუ დაგეგმილია და ხორციელდება ადგილობრივ დონეზე და ადგილობრივი მოთამაშეების მიერ.

ეს პრინციპი საფუძვლად უნდა დაედოს სასოფლო ტერიტორიების კომპლექსური განვითარების პროგრამას.

აღსანიშნავია, რომ მუნიციპალიტეტის საკუთარ უფლებამოსილებებს შორის არის „მუნიციპალიტეტის სივრცითი-ტერიტორიული დაგეგმვა და შესაბამისი სფეროს ნორმებისა და წესების განსაზღვრა; ქალაქმშენებლობითი დოკუმენტაციის, მათ შორის მინათსარგებლობის გენერალური გეგმის, განაშენიანების რეგულირების გეგმის დასახელებათა ტერიტორიების გამოყენებისა და განაშენიანების რეგულირების წესების [7] დამტკიცება“.

ადგილობრივი თვითმმართველობის როლი სასოფლო ტერიტორიების განვითარებაში

2014 წლის კანონით „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის“ მიხედვით თვითმმართველობას ხორციელდება მუნიციპალიტეტებში – თვითმმართველ ქალაქებსა და თვითმმართველ თემებში. თვითმმართველ ქალაქებად მოიაზრება ქალაქის კატეგორიის დასახელებები, რომელთაც ამ კოდექსის შესაბამისად მინიჭებული აქვს ან მიენიჭება მუნიციპალიტეტის სტატუსი. 2017 წელს თვითმმართველი ქალაქის სტა-

ტუსი ჰქონდა 5 ქალაქს. თვითმმართველი თემი არის რამდენიმე დასახლების ერთობლიობა, რომელსაც ამ კანონის შესაბამისად მინიჭებული აქვს ან მიენიჭება მუნიციპალიტეტის სტატუსი. ამჟამად მუნიციპალიტეტის სტატუსი მინიჭებული აქვს 64 ერთეულს. კოდექსის მიხედვით დადგენილია მოსახლეობის განსახლების პირველადი ტერიტორიული ერთეულის და ადმინისტრაციული ერთეულის ცნებები. პირველადი ტერიტორიული ერთეულად ითვლება დასახლების შემდეგი კატეგორიები: სოფელი, დაბა, ქალაქი. მათ აქვთ სახელწოდება, ადმინისტრაციულ საზღვრები, ტერიტორია და ჰყავს რეგისტრირებული მოსახლეობა.

დადგენილია დასახლების კატეგორიებიც:

ა) სოფელი-დასახლება, რომლის საზღვრებშიც ძირითადად მოქცეულია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა და სხვა ბუნებრივი რესურსები და რომლის ინფრასტრუქტურა არსებითად ორიენტირებულია სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებაზე;

ბ) დაბა-დასახლება, რომლის ტერიტორიაზეც განლაგებულია სამრეწველო საწარმოები ან/და ტურისტული და საკურორტო დაწესებულებები, ან/და სამკურნალო და სოციალურ-კულტურული დაწესებულებები და, რომელიც ასრულებს ადგილობრივი ეკონომიკურ-კულტურული ცენტრის ფუნქციებს. დაბის ინფრასტრუქტურა ორიენტირებული არ არის სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებაზე. დაბის კატეგორიას შეიძლება მიეკუთვნოს დასახლება, თუ იგი მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ან მას აქვს შემდგომი ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ზრდის პერსპექტივა.

გ) ქალაქი-დასახლება, რომლის ტერიტორიაზეც განლაგებულია სამრეწველო საწარმოები, ტურისტულ-სამკურნალო და სოციალურ-კულტურულ დაწესებულებათა ქსელი, რომელიც ასრულებს ადგილობრივი ეკონომიკურ-კულტურული ცენტრის ფუნქციებს. ქალაქის ინფრასტრუქტურა ორიენტირებული არ არის სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებაზე. ქალაქის კატეგორიას შეიძლება მიეკუთვნოს დასახლება, რომლის რეგისტრირებულ მოსახლეობათა რაოდენობა 5000-ზე ნაკლებია, ქალაქის კატეგორია შეიძლება მიენიჭოს თუ იგი მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ან მას აქვს შემდგომი ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ზრდის პერსპექტივა, ან/და ამ კანონის მიხედვით განსაზღვრულია, როგორც თვითმმართველი ქალაქი.

დადგენილია, რომ მართვის ოპტიმიზაციისათვის მუნიციპალიტეტი შეიძლება დაიყოს ადმინისტრაციული ერთეულებად. თვითმმართველ თემში ადმინისტრაციული ერთეულის ტერიტორია ერთი ან რამდენიმე დასახლების ტერიტორიას ემთხვევა. თვითმმართველ ქალაქში ადმინისტრაციული ერთეული დასახლების ნაწილია. აქვე აღვნიშნავთ, რომ კოდექსის მოთხოვნები სოფლების ადმინისტრაციული საზღვრების ნაწილში დღესაც შესრულებული არ არის. ეს იმას ნიშნავს, რომ სოფლების გარკვეული ნაწილი ამოვარდნილია სამართლებრივი სივრციდან. ეს მნიშვნელოვანწილად აფერხებს მუნიციპალიტეტის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას, კერძოდ მუნიციპალიტეტის სივრცის

დაგეგმარების გეგმების, გენერალური გეგმებისა და განაშენიანების გეგმების/განაშენიანების დეტალური გეგმების შემუშავებას და დამტკიცებას [7].

საქართველოში რეგიონულ დონეზე არსებობს სახელმწიფო რწმუნებულის-გუბერნატორის ინსტიტუტი, რომელსაც აქვს საკონსულტაციო საბჭო. იგი არ ჩაითვლება მართვის სრულფასოვან დონედ, რადგან არ არის იურიდიული პირი, არ ყავს არჩევითი წარმომადგენლობითი ორგანო, არ გააჩნია საკუთარი შემოსავლები [2, ტომი 3, გვ.43].

სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ტანდენციები და პერსპექტივა

ქართული სოფელი სისტემურ კრიზისშია: დემოგრაფიული სიტუაცია გამწვავდა, დაქვეითდა ცხოვრების დონე, უმუშევრობა სახეზეა, სიღარიბე მწვავე პრობლემად იქცა. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო პერიოდში გაძლიერდა ყურადღება სოფლის ინფრასტრუქტურის განვითარებისადმი, ტერიტორიის, როგორც ზემოთ აღინიშნა მდგრადი განვითარების სამეცნიერო-მეთოდოლოგიური ბაზა შექმნილიც არ არის. სოფელს (თემს) სტატუსიც არა აქვს. ამასთან მოქალაქეთა ინიციატივაზე დაფუძნებული თვითრეგულირების ფორმები (მექანიზმი) განუვითარებელია.

ღრმად გაანალიზებული არ არის სოფლის (ტერიტორიის) ბუნებრივ-საწარმოო და სოციალურ-დემოგრაფიული პირობების დიფერენციაციის პროცესები და მათი განვითარების შესაძლებლობები. ფაქტობრივად სოფლის განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრა ხდება სპონტანურად (შესაბამისი კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური მიდგომების (ბაზის) გარეშე), ცხოვრება ადასტურებს, რომ ასე მუშაობის გაგრძელება კონტრპროდუქტიულია.

გარდამავალ პერიოდში, როგორც პრაქტიკამ გვიჩვენა, ქვეყნის ტერიტორიის (რეგიონი, სოფელი) განვითარების პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა, ქვეყნის ტერიტორიის შემადგენელი ნაწილების სახელმწიფოებრივი, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური განვითარების კომპლექსურობა. ამიტომ ახლებურად გააზრებას მოითხოვს რეგიონული პოლიტიკის ფორმირების ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიური საკითხები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია სასოფლო ტერიტორიების განვითარების საკითხი. ტერიტორიის განვითარების პროცესი უნდა განვიხილოთ როგორც ინტეგრირებული სისტემა, რომლის მდგრადი კომპონენტებია: მოსახლეობა (საზოგადოება), მეურნეობა (ეკონომიკა), ტერიტორია (გარემოს დაცვა). განვითარება უნდა წარიმართოს ეკონომიკურად, სოციალურად და ეკოლოგიურად დასაბუთებული, სოციალურად ორიენტირებული აღწარმოების პრინციპებით. ასეთი მეთოდოლოგიური მიდგომა აფართოებს მმართველობით ზემოქმედებას, გამოყავს პროცესი უწყებრივი (დარგობრივი) მიდგომებიდან და წარმოადგენს საფუძველს ტერიტორიის მდგრადი განვითარების ხელშემწყობი გარემოს შექმნისათვის.

ტერიტორიის წარმატებული განვითარებისათვის აუცილებელია მისი მდგრადობა, რაც იმას ნიშნავს, რომ საზოგადოება სტაბილურად ფუნქციონირებს და

ადაპტირებადია გამონვევების მიმართ, რაც არსებითია, პოტენციალის აღწერა ფართოდ, კერძოდ, ნიადაგის ნაყოფიერება იზრდება, წარმოების საშუალებები ეფექტიანად გამოიყენება, მოსახლეობა მრავლდება და ა.შ. განვითარების ასეთ პროცესს გარედან მხარდაჭერა სჭირდება. მთავარი როლი ამ საქმეში ეკისრება სახელმწიფოს, რომელიც შესაბამისი ღონისძიებათა სისტემის (პოლიტიკის) განხორციელებით უზრუნველყოფს ქვეყნის (მთელის) და მისი ნაწილის (რეგიონის, სოფლის) მდგრად და დაბალანსებულ განვითარებას. ტერიტორიის განვითარების ინტეგრაციული ხასიათი თავად განსაზღვრავს იმის აუცილებლობას, რომ გამოყენებულ იქნას ამ სფეროში არსებული გამოცდილება და ადგილობრივ პირობებთან შეჯერებით განისაზღვროს მიდგომათა მთლიანობითი სისტემა, რომელიც ხელს შეუწყობს არსებული პრობლემების გადაწყვეტას, ცენტრისა და ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილების ორგანულ ერთიანობას.

პრაქტიკაში „სასოფლო ტერიტორიის“ განვითარების პრობლემების განხილვისას დამკვიდრებული ტრადიციისამებრ ყურადღება გადატანილია ძირითად სასურსათო პროდუქციის წარმოებაზე. ამიტომ ტერმინ „სასოფლო ტერიტორიის“ მნიშვნელოვანწილად უკავშირებენ მხოლოდ იმ ადგილს, სადაც სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაა უპირატესად განვითარებული (აგრარული პრიორიტეტი). თანამედროვე პირობებში გლობალურ პროცესებთან რეგიონული თავისებურებების გათვალისწინების საფუძველზე ტერიტორიის მდგრადი განვითარების სტრატეგიამ არ უნდა გამორიცხოს აგრარული სფეროს გარდა სხვა დარგების განვითარება (ეს პროცესი რეალურად მიმდინარეობს). უფრო მეტი, დღის წესრიგში დგას ტერიტორიის რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენების საკითხი.

„სასოფლო ტერიტორიის“ განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისას ამოსავალი არ უნდა იყოს მხოლოდ აგრარული რაკურსით მიდგომა. სასოფლო ტერიტორიაზე (სივრცეში) მოსახლეობა არა მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაშია დასაქმებული, არამედ, რესურსების მოპოვებაში, ტურიზმში, მომსახურების სფეროში, მრეწველობაში, მშენებლობაში და ა.შ.

შესაბამისი მაგალითების დასახელება შეგვიძლია სოციალისტური მეურნეობრიობის პრაქტიკიდანაც. მაგალითად, თბილისის, ქუთაისის, რუსთავის, ზესტაფონის, ტყიბულის, ტყვარჩელის და სხვა ქალაქების, ასევე რაიონული ცენტრების მცხოვრებთა ნაწილი, რომელიც ცხოვრობდა სოფლად, გააჩნდა საკარმიდამო მეურნეობა (ანარმოებდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას), სამრეწველო საწარმოებში, სამშენებლო ორგანიზაციებში და სხვ. მაღალი თანრიგის პროფესიონალები იყვნენ.

ამჟამადაც, სასოფლო ტერიტორია ადგილობრივი პირობების მიხედვით ასრულებს მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის, ტყის, თევზისა და სამონადირეო რენვის და სხვა არა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით უზრუნველყოფის, სოციალურ-დემოგრაფიულ (ქვეყნის მოსახლეობისა და შრომითი რესურსების პოტენციალის შევსების, კულტურული ტრადიციების (ხელოვნების, სამხატვრო სარწმუნოების შენარჩუნების), ბუნება-დაცვითი

(ეკოლოგიური ნონასწორობის, ბუნებრივი ლანდშაფტების შენარჩუნების, ნაკრძალებისა და ეროვნული პარკების მოვლის), რეკრეაციული (მოსახლეობის ჯანმრთელობის, გაჯანსაღების, დასვენების უზრუნველყოფის) და სხვა ფუნქციებს.

აქედან გამომდინარეობს, რომ მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოება არ არის სასოფლო ტერიტორიის ერთმნიშვნელოვნად განმსაზღვრელი ტერმინი. იგი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, კომპლექსურია, რაც უფრო სრულად გამოჩნდა გარდამავალ პერიოდში. სასოფლო ტერიტორიის განვითარება უფრო მრავალფუნქციური გახდა: იზრდება არა აგრარული პროფილის სასოფლო დასახლებები, რომლებიც დაკავშირებული არიან მოსახლეობის დასვენების ორგანიზაციასთან, ტურიზმთან, სპორტთან. მათ შორის ერთ-ერთი მიმართულებაა შერეული ტიპის დასახლებები (აგროსამრეწველო, აგრარულ-რეკრეაციული ობიექტები და ა.შ.), მაგალითად, ენგურჰესისა და სხვა მსგავსი ობიექტების დასახლებები.

ამიტომ მომავალში პრიორიტეტი მიეცემა მრავალფუნქციონალურ (ლიტერატურაში მას პოლიფუნქციონალურსაც ეძახიან და გულისხმობს ერთდროულად რამდენიმე ფუნქციის (შესრულებას) მიდგომას. ეს ლოგიკურია რიგი გარემოებების გამო: პირველი – მრავალფუნქციონალური განვითარება ხელს უწყობს უფრო სრულად ათვისებულ იქნას ბუნებრივ-რესურსული, სოციალურ-ეკონომიკური, ინფრასტრუქტურული პოტენციალი და ა.შ. და შესაბამისად ოპტიმალური გახდეს ტერიტორიის სტრუქტურა. მეორე – ტერიტორიის განვითარების ფუნქციები ერთმანეთთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული (ფაქტობრივად ინტეგრირებული სისტემა). ამიტომ მათი ურთიერთკავშირების სისტემური ანალიზი-შეფასებაც აუცილებელია. პირველ რიგში ყურადღება უნდა მიექცეს რესურსულ ფუნქციას (მინა და სხვა ბუნებრივი რესურსები, ადამიანები), როცა იგი შეერწყება ეკოლოგიური ნონასწორობის დაცვის ფუნქციას და ორიენტირებული იქნება მდგრადი განვითარების პრინციპების გამოყენებით მოსახლეობის კეთილდღეობაზე, ე.ი. ასრულებს სოფლის განვითარების რესურსული ბაზის სტაბილური აღწერის ფუნქციას.

ანგარიშგასანევია შემდეგი თავისებურებაც – ფუნქციები გაერთიანებულია ჯგუფებში: ეკონომიკური, სოციალური, გარემოშემქმნელი, რომლებიც წარმოადგენს ბაზის ტერიტორიული სტრუქტურის ოპტიმიზაციის მექანიზმის შექმნისათვის. რესურსული პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენებისას მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის საშუალებით გამონთავისუფლდება შრომითი რესურსები, რომლებსაც არასასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში ჩაბმის ახალი შესაძლებლობები ექნებათ (არ დასჭირდებათ საცხოვრებლის შეცვლა).

ამჟამადაც, სასოფლო ტერიტორიების მართვას უდგებიან რეგიონული დიფერენციაციის კონტექსტში (პოზიციებიდან), რომელიც ვერ მოიცავს სასოფლო ადგილების მთელ მრავალფეროვნებას, მის პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ, ეკოლოგიურ ასპექტებს, შრომით ტრადიციებს და ა.შ. ამ რთული ამოცანის გადაწყვეტისათვის რიგ ქვეყნებში გამოიყენება ტიპოლოგია, რომლის განსაზღვრის საფუძველია პრობლემური

მიდგომა, ე.ი. დაჯგუფება მოხდეს პრობლემების მიხედვით და შესაბამისად გამოყენებულ უნდა იქნას პროგრამულ-მიზნობრივი მიდგომა. ამასთან იგულისხმება, რომ განისაზღვროს ისეთი ინდიკატორები, როგორიცაა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება, ინტენსიფიკაცია, პირადი დამხმარე მეურნეობის განვითარება, დემოგრაფიული განვითარება, სოციალური ინფრასტრუქტურის შექმნა და სხვ. გასათვალისწინებელია, რომ თითოეული ტერიტორიული ერთეული არაერთგვაროვანია, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონით და პოტენციალით. ეს საქართველოს ბუნებრივ-საწარმოო პირობებით აიხსნება. ამიტომ ქვეყნის სოფლის მეურნეობის განვითარების ზონალური სპეციალიზაციის სქემა [8, გვ. 11] დაედება საფუძვლად პროგრამულ მიდგომებს და ამის შესაბამისად განისაზღვრება მრავალდარგობრივი სოფლის მეურნეობის მიმართ სახელმწიფო მხარდაჭერის ფორმებიც.

ისე, როგორც სხვაგან, საქართველოშიც სოფლის სოციალურ სფეროში კრიზისის შეჩერება ვერ ხერხდება. წლების განმავლობაში შექმნილი სოციალური პოტენციალი ფაქტობრივად მიღევადა. საბჭოთა პერიოდში სოფლად აშენებულმა კულტურის სახლებმა, ბიბლიოთეკებმა, საბავშვო დაწესებულებებმა, რომლებიც ადგილობრივ ორგანოებს გადაეცათ, ფაქტობრივად შეწყვიტეს ფუნქციონირება.

ამიტომ საბაზრო ურთიერთობების განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა სოციალური პრობლემები. განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებაც ადასტურებს, რომ საბაზრო სისტემა ავტომატურად ვერ წყვეტს სოციალურ პრობლემებს, იგი ხელს უწყობს შემოსავლების ზრდას, ხოლო მათი განაწილების მექანიზმი ეკონომიკის სახელმწიფოებრივ რეგულირებას განეკუთვნება, რომელიც უპირატესად ეყრდნობა ეკონომიკური პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის პრინციპებს.

საქართველოს ტერიტორიის განვითარების ძირითადი სოციალურ-ეკონომიკური მახასიათებლების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ დღევანდელი სოფელი (ტრანსფორმაციის შედეგად) ფაქტობრივად წარმოადგენს დეპრესიულ სოციალურ გარემოს, რომლის განმსაზღვრელი არის მწვავე დემოგრაფიული მდგომარეობა და სიღარიბე.

სასოფლო ტერიტორიის განვითარების მიმართულებათა განსაზღვრისას მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ მუნიციპალიტეტები (სოფლები) ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან – მოსახლეობის სიმჭიდროვით, ინფრასტრუქტურის განვითარების დონით, საკადრო პოტენციალით და სხვ.

ეს თავისებურება მოითხოვს სოფლების (ტერიტორიების) განვითარების ვარიანტული მიდგომების გამოყენებას (ზოგიერთი მაჩვენებლის ტიპიზაცია). აუცილებელია საქართველოს სოფლების (როგორც ტერიტორიების) კომპლექსური განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის ფორმირება შემდეგი ამოცანების გადანყვეტისათვის:

– დემოგრაფიული მდგომარეობის გაჯანსაღება და ქალაქიდან სოფლის დასახლებებში გადასვლის (დასავლეთის განვითარებულ ქვეყნებში რურალიზაციის

პრაქტიკა) სტიმულირება. მნიშვნელოვან წილად უნდა შეიზღუდოს ურბანიზაციის პროცესი. ქართულ სოფელს (თემს) განესაზღვროს პოლიტიკური სტატუსი, სოფელს (თემს) უნდა გადაეცეს მუდმივ სარგებლობაში ამჟამად სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწის ფართობი (საძოვარი, სათიბი, წყლის ფონდი, ტყის ფონდი და სხვ.).

– განხორციელდეს სოფლის ეკონომიკის დივერსიფიკაცია და სოფლის მოსახლეობის შემოსავლების ზრდის წყაროების გაფართოება (ეკოლოგიური პროდუქციის წარმოებასთან ერთად სამეურნეო მცენარეების მოშენება, დეკორატიული მცენარეულობის განვითარების, ტყის ნობათის წარმოების, ტრადიციული სარწმუნოების (ხის დამუშავება, მეთუნეობა, კალათების წარმოება, ავეჯის წარმოება, საოჯახო ინვენტარის წარმოება), სასოფლო და სამრეწველო ნედლეულის გადამამუშავება (ხორცისა და რძის პროდუქციის, ღვინის, არყის, მცენარეული ზეთის, თევზის, ხილის წარმოება და ა.შ.), სერვისული მომსახურების (მექანიზაციის, ზოოვეტ და მცენარეთა დაცვის საშუალებებით) გაფართოება. ფართოდ დაინერგოს დასახლებულ ტერიტორიაზე მიწის დამუშავების, აგროტექნიკური სამუშაოების, მცენარეთა და ცხოველთა დაცვის და სხვა სახის მომსახურების განვითარების პრაქტიკა.

– სოფლად თანამედროვე სოციალური, საინჟინრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის შექმნა.

– სახელმწიფო პოლიტიკის განხორციელების ძირითად ინსტრუმენტებად უნდა იყოს გამოყენებული სოფლის (ტერიტორიის) სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მონიტორინგი და მიზნობრივი პროგრამა. შესაბამისად უნდა განისაზღვროს მდგრადი განვითარების ინდიკატორები, როგორიცაა ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური, ინსტიტუციონალური ინდიკატორები.

– სასოფლო ტერიტორიის (მუნიციპალიტეტის) კომპლექსური განვითარების პროგრამაში უნდა აისახოს არსებული ეკონომიკური, სოციალური, საკადრო, ბუნებრივ-კლიმატური პოტენციალის ამოქმედების დასახული მიზნები და ეტაპობრივი ამოცანები, დაფინანსების წყაროები და მართვის მექანიზმები. იგულისხმება, რომ პროგრამა უნდა დაეფუძნოს ტერიტორიაზე მიწის ინვენტარიზაციის შედეგად ჩამოყალიბებულ მიწათმოწყობის სქემას.

– გასათვალისწინებელია რიგი სხვა ტიპის თავისებურებებიც. კერძოდ, სასოფლო ტერიტორია გეოგრაფიულ კონტექსტში გარკვეულ წილად მოწყვეტილია ქალაქს, რაც სოფლის ცხოვრების წესსა და შესაბამისად ფუნქციებზე აისახება. თანამედროვე პირობებში სოფლის ტერიტორიები წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების რესურსულ ბაზას, ბუნებრივი პოტენციალის ძირითად მოსარგებლეს, ამავედროულად სამუშაო ძალას აწვდის ქალაქს. ამასთან, სოფლად მცხოვრებთა მზარდი სოციალური და სოციალურ-ფსიქოლოგიურ მოთხოვნათა (განათლება, კულტურა, მედიცინა, სპორტი და ა.შ.) დაკმაყოფილების ხელშემწყობი გარემოს შექმნა – აუცილებელი პირობაა განვითარებისათვის. ეს მხოლოდ მხარდაჭერის ტრადიციული ფორმების გამოყენებით ვერ მიიღწევა. სოციალური ინფრასტრუქტურა თანამედროვე მატერიალურ და ორგანიზაციულ

საფუძველზე უნდა ფუნქციონირებდეს. განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს შესაბამისი კადრებით უზრუნველყოფას. მწვავედ დგას ეს საკითხი განსაკუთრებით მთის ზონაში. ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ნიშნავს, რომ სახელმწიფომ დღევანდელ ეტაპზე თავის თავზე უნდა აიღოს სასოფლო ტერიტორიების მიზნობრივი პროგრამებით კომპლექსური განვითარების მხარდაჭერის ფუნქცია. მხარდაჭერის ფორმების (მექანიზმის) გამოყენება განისაზღვრება სასოფლო ტერიტორიების განვითარების თავისებურებების გათვალისწინების საფუძველზე. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა გავეცნოთ სასოფლო ტერიტორიების განვითარების ცალკეული ქვეყნების გამოცდილებას.

სოფლის (ტერიტორიის) განვითარების ევროკავშირისა და სხვა ძველების გამოცდილება

უკანასკნელ პერიოდში სოფლის, როგორც ტერიტორიის განვითარების მიმართ ევროკავშირის ქვეყნებში სამი კონცეფციაა ცნობილი. პირველი კონცეფციის მიხედვით სოფლის განვითარების უმთავრეს პირობად მიჩნეულია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოდერნიზაცია. ასეთი მიდგომის (პოლიტიკის) მიზანია საწარმოო სტრუქტურების კონკურენტუნარიანობის ზრდა, განსაკუთრებით წარმოების გაფართოების გზით. ასეთ მოდელში იგულისხმება, რომ მამოძრავებელ როლს ასრულებს სასოფლო-სამეურნეო საწარმო, მისი კონკურენტუნარიანობის ზრდა დაკავშირებულია ახალი ტექნოლოგიების გამოყენებასთან. ამიტომ მას მუდმივად საკრედიტო რესურსების დეფიციტი უჩნდება. სწორედ ამ დროს სჭირდება მას გარედან მხარდაჭერა (იგულისხმება სახელმწიფო). ეს მიდგომა დომინირებადი იყო 1980-იანი წლების პირველ ნახევარში.

აღსანიშნავია, რომ ამ შემთხვევაში იგი ვრცელდება მხოლოდ აგროსამრეწველო კომპლექსზე. ხოლო სოფლის მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელიც აგროსამრეწველო კომპლექსში არ მუშაობს, ბუნებრივია, შესაბამისი მხარდაჭერით ვერ ისარგებლებს. ამ მოდელის გამართლებისათვის გამოიყენებოდა შემდეგი არგუმენტები: სოფლის მეურნეობაზე მოდიოდა ევროკავშირის ტერიტორიის 80%; სოფლის მეურნეობა არა მხოლოდ საწარმოო ფუნქციას, არამედ გარემოს დაცვის, ტერიტორიის ლანდშაფტის გამოყენების და სხვა ფუნქციასაც ასრულებს; სოფლის მეურნეობა განიცდის საერთაშორისო სცენარების გავლენას და ამიტომ საჭიროებს სტრუქტურულ ადაპტაციას. ამასთან, ამ მოდელს მხარს უჭერენ დარგობრივი კავშირები, ასოციაციები, როგორც ევროპულ, ასევე ნაციონალურ და რეგიონულ დონეზე.

აღნიშნულთან ერთად ევროკავშირის ქვეყნებში გამოიყენება მექანიზმი, რომელიც ცნობილია **გადანაწილებითი მოდელის** სახით. ეს მოდელი სოფლის (ტერიტორიის) განვითარებას განიხილავს, როგორც უფრო ჩამორჩენილი სოფლის რაიონებისა და ეკონომიკის სხვა დარგებს შორის გარღვევის დაძლევის (თუ შემცირების) ხერხს. მოდელის მიხედვით სოფლის განვითარება ორი პოზიციიდან ხასიათდება:

პირველი. სოფლის რაიონები (ტერიტორიები) უფრო მეტად სუსტად განვითარებული არიან. ისინი სტრუქ-

ტურულად ჩამორჩებიან განვითარებულ ქალაქებს (რაიონებს) არახელსაყრელი ბუნებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების არსებობის გამო. ამიტომ ასეთი ტერიტორიები საჭიროებს განსაკუთრებულ ყურადღებას სახელმწიფოსგან. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, აღნიშნული მოდელის ძირითადი მიზანია მიღებულ იქნას გადანაწილების მექანიზმის ეფექტი, როგორც პირდაპირი კომპენსაციების, ასევე სტრუქტურული მხარდაჭერის ფორმით.

მეორე. სოფლის მეურნეობა არ არის ერთადერთი ბერკეტი, რომ განვითარების დონეებს შორის გარღვევა დაძლეულ იქნას. აღნიშნულ მოდელს ის ახსნა აქვს, რომ იგი ძირითადად ეხება მთის რაიონების განვითარებას და მათ მოთხოვნილებებს. ეს მოდელი უპირატესად 1970-1980-იან წლებში გამოიყენებოდა და აისახა კონცეფციაში „სოფლის მომავალი განვითარება“ (1988, ევროპული კომისია) და სხვადასხვა პროგრამებში. დარგობრივი მოდელისაგან განსხვავებით, ეს მოდელი ითვალისწინებს მხარდაჭერას პირველადი ტერიტორიებისადმი.

ასევე გამოიყენება **ტერიტორიული მოდელი**, რომელიც გულისხმობს სოფლის განვითარებას, როგორც ლოკალური ეკონომიკის შიდა ურთიერთკავშირების ფორმირებას. მოდელი განიხილავს ტერიტორიას, როგორც ერთობლიობას და არა აგრარული სექტორის, როგორც სოფლის განვითარების ერთადერთ მიმართულებას.

ნორვეგიაში ხელისუფლება აბსოლუტურ ფასეულობად თვლის სოფლის მცხოვრებს. ამიტომ სახელმწიფო პოლიტიკით გლახობას განიხილავს როგორც „ერის ძირეულ სისტემას“. შვედეთში სოფლის მეურნეობის განვითარება განუყრელად დაკავშირებულია კოოპერატივებთან.

საფრანგეთის აგრარული მოდელის საფუძველი ოჯახური მეურნეობებია. ე.ი. გლახური მეურნეობა, რომელიც ეფუძნება საოჯახო შრომას. აგრარული კოოპერატივები – სოფლის მეურნეობის საფუძველია. ფერმერები კოოპერატივის წევრები არიან, ისინი გავლენას ახდენენ განაწილებაზე და ფასწარმოქმნაზე.

ახალზელანდიაში ფერმერები გაერთიანებული არიან კოოპერატივებში. განვითარებულ ქვეყნებში დაფიქსირდა ტენდენცია, როცა აგრარული სექტორის რესტრუქტურისა და ინერგება აგროტურიზმი. ეს იძლევა საშუალებას შრომითი რესურსები გადაიყვანონ წარმოების ალტერნატიულ სექტორში და შეიქმნას ახალი სამუშაო ადგილები. დიდ ბრიტანეთში მიღებულია სოფლის მოსახლეობის საზოგადოებრივი მომსახურების (განათლება, ჯანდაცვა, ტრანსპორტი, ფოსტა და სხვ.) სტანდარტი. როცა იგი დაცული არ არის, სოფლის მცხოვრებს უფლება აქვს მთავრობას უჩივლოს სასამართლოში [9, გვ.18-19].

მსოფლიოში სასოფლო ტერიტორიების განვითარების სახელმწიფო მხარდაჭერის ორი კონცეპტუალური მოდელი გამოიყენება. პირველი მოდელის მიხედვით (ევროკავშირი, რუსეთის ფედერაცია, კანადა, თურქეთი) მხარდაჭერის პირობები და მექანიზმი განსაზღვრულია ერთიანი საკანონმდებლო აქტით. მეორე მოდელის მიხედვით მხარდაჭერა ხორციელდება სხვადასხვა პროგრამებით, რომელთა რეალიზაცია ხშირად ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად ხდება [10]. ასეთი მო-

დელი გამოიყენება აშშ, მექსიკაში, ახალზელანდიაში (პირობითად მათი ანალოგიურია საქართველოში გამოყენებული რეგიონული და დარგიბრივი განვითარების სტრატეგიები). მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ სასოფლო ტერიტორიების განვითარების მხარდაჭერის ძირითადი ფორმებია:

- სოფლის მეურნეობის პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ოპტიმალური პირობების შექმნა და მწარმოებელთა შემოსავლების მხარდაჭერა (სუბსიდები, დოტაციები, ფასების პირდაპირი რეგულირება, გირაოსთან დაკავშირებული ოპერაციები);

- რისკების შემცირების მხარდაჭერა დაზღვევის, კრედიტებისა და გადასახადების საშუალებით;

- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის საგარეო ბაზარზე გასვლა;

- ისეთი მექანიზმების გამოყენება, რომლებიც მთავრობას უქმნის შესაბამის პირობებს განახორციელოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მნიშვნელოვანი რაოდენობით შესყიდვა და გადანაწილება სასურსათო ბაზარზე ფასების რეგულირების მიზნით;

- სასოფლო ტერიტორიაზე ეკონომიკური საქმიანობის მრავალფეროვანი სახეების სტიმულირება;

- ნიადაგის დაცვისა და გარემოს დაცვის ღონისძიებების შემუშავება-განხორციელება და სხვ.

ყოველივე აღნიშნული უშუალოდ ეხება სოფლის მეურნეობის, როგორც დარგის განვითარების სტიმულირებას, რაც მნიშვნელოვნად ხელს შეუწყობს მიწისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების ეფექტიანად გამოყენებას, ინოვაციური მიდგომებით მის მოდერნიზაციას. სასოფლო ტერიტორიის გარდა ზემოთ აღნიშნული ფორმებისა გამოიყენება სხვა ფორმებიც. მაგალითად, გზების და კომუნიკაციების, კულტურის სფეროს, ისტორიული ძეგლების დაცვის, განათლების, ტურიზმის და სხვა მიმართულებებით.

ჩინეთის გამოცდილების მიხედვით, დიდი ყურადღება ექცევა სასოფლო ინფრასტრუქტურის განვითარებას. ინფრასტრუქტურული პროექტები მოიცავს წყალმომარაგებას, ელექტრომომარაგებას, ირიგაციას, ტრანსპორტს, ტელეკომუნიკაციების სისტემას. სიღარიბესთან ბრძოლის მიზნით სასოფლო ტერიტორიებზე გამოიყენება პროგრამები: სასოფლო და სამრეწველო საქმიანობის განვითარება; ღარიბი ოჯახების შემოსავლების ზრდა ეკოლოგიური კომპენსაციის მეშვეობით; საბაზო სოციალური პირობების (განათლება, ჯანდაცვა, საცხოვრებელი) უზრუნველყოფა; პარტნიორული ურთიერთობების განვითარება ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებთან [11].

გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ სოფლად სოციალური ინფრასტრუქტურის ობიექტების განვითარება არის სოფლის განვითარების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი.

ამრიგად, საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ სასოფლო ტერიტორიების განვითარებაში ძირითადად გამოიყენება შემდეგი პრიორიტეტები: სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარება; ქალაქებისა და სოფლის მოსახლეობის, სოფლის ტერიტორიებსა და სხვა ეკონომიკის დარგებს შორის განსხვავების გამოთანაბრება; ტერიტორიული განვითარება და ადგილობ-

რივი რესურსების გამოყენება.

როგორც ჩანს, სასოფლო ტერიტორიების მხარდაჭერის ფორმები შინაარსით (მიზნებით, განხორციელების ინსტრუმენტებით) ერთმანეთისაგან განსხვავდება, მაგრამ ადასტურებს, რომ სოფელსა და სოფლის მეურნეობას (საერთოდ სასოფლო ტერიტორიას) ნებისმიერ ქვეყანაში სახელმწიფოსაგან აქტიური მხარდაჭერა სჭირდება. ეს საყოველთაო ისტორიული ტრადიციაა, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების ბუნებრივ-საწარმოო და სოციალურ-ეკონომიკური თავისებურებებით არის განპირობებული.

ამასთან ტერიტორიების განვითარების კომპლექსურ პროგრამაში გასათვალისწინებელია ის შესაძლებლობები (პოტენციური), რომელიც შეიქმნა ღია ეკონომიკის პირობებში გლობალური განვითარების პროცესების განვითარების ტენდენციებით. მხედველობაშია მისაღები, რომ ბუნების მიერ ბოძებული რესურსების ეფექტიანად გამოყენებით სასოფლო ტერიტორიებს ექმნებათ საშუალება (პოტენციალი) ქვეყნის ან მსოფლიო ბაზარზე დამკვიდრდნენ.

სასოფლო ტერიტორიების განვითარება მკაფიოდ უნდა აისახოს სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკაზე. საერთაშორისო გამოცდილებიდან ჩანს, რომ დეცენტრალიზაციის 3 გზა შეიძლება იქნას განხილული. პირველი – სახელმწიფო სერვისების განხორციელებაში ადგილობრივი ხელისუფლების როლის ზრდა. მეორე – კერძო სექტორის, არასამთავრობო ორგანიზაციების, სათემო ორგანიზაციების მიერ სერვისების განწევა, მესამე – მოქალაქეების, სხვა დაინტერესებული ჯგუფების ჩართვა ტერიტორიის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაში. ასევე გამოიყენება შერეული მიდგომა (თითოეული ტერიტორიის ბუნებრივ-საწარმოო თავისებურებათა გათვალისწინებით).

სასოფლო ტერიტორიის განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრისას ბუნებრივია წამოიჭრება ადგილობრივი, რეგიონული და ქვეყნის განვითარების ინტერესების გადაკვეთა. ასეთ შემთხვევაში უპირატესობა ეძლევა საერთო-სახელმწიფოებრივ ინტერესებს.

გვემართებს სწორი დასკვნები გავაკეთოთ ახლო წარსულში დაშვებული შეცდომებიდან. მხედველობაში გვაქვს 90-იანი წლების ნეგატიური მოვლენები, რაც გამოიხატა იმაში, რომ საზოგადოებრივი განვითარების (შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების) ერთიანი პროცესის ეკონომიკური და სოციალური შემაღგენლები ერთმანეთს მოწყდა (უფრო სწორად, მათი მიზნების დაპირისპირებამ განსაკუთრებული შინაარსი შეიძინა). საერთოდ, ეკონომიკური გარდაქმნების (ფორმითა და შინაარსით სრულიად ახალი ისტორიული მოვლენა-პროცესის) სტიქიურად წარმართვამ ეროვნული ეკონომიკა ღრმა კრიზისში შეიყვანა და დააჩქარა ქვეყნის საწარმოო და არასაწარმოო სფეროების გათიშვის პროცესი. საბოლოოდ, სამეურნეო-ეკონომიკური კავშირები მოიშალა, განვითარების ეკონომიკური და სოციალური მიზნები ერთმანეთს დაუპირისპირა (ეს ტენდენცია განსაკუთრებით სახელმწიფო საკუთრების საყოველთაო დატაცების შედეგებში გამოიხატა). ასეთ პირობებში, პოლიტიკური არასტაბილურობისა და სხვა ნეგატიურ ფაქტორთა გავლენით სახელმწიფომ (ცენტრმა) ქვეყნის

(მისი შემადგენელი ტერიტორიის) არამც თუ სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, არამედ პოლიტიკურ-ადმინისტრაციული მართვაც ვერ უზრუნველყო. ამიტომ ქვეყნის სოციალური და ეკონომიკური განვითარების ძირითადი მაჩვენებლები მკვეთრად გაუარესდა. სათანადოდ არ იქნა გათვალისწინებული ადგილობრივი თავისებურებანი, მეურნეობრიობის ტრადიციები, ეკონომიკის ტერიტორიული სტრუქტურა, შრომითი რესურსების მდგომარეობა. ამასთან ზოგიერთი რეგიონი (მხარე) იჩენდა თვითნებობას, ყველაზე მეტად ეს გამოჩნდა საგადასახადო პოლიტიკაში.

შექმნილი მდგომარეობის ანალიზი იძლევა საშუალებას დავასკვნათ, რომ ცენტრმა უნდა შექმნას სათანადო პოლიტიკური, სამართლებრივი, ორგანიზაციული საფუძვლები მისი ნაწილის (მხარის, მუნიციპალიტეტის, სოფლის თემის) ინტერესების დასაცავად. ეროვნული ეკონომიკა ქვეყნის რეგიონების (მხარეების, მუნიციპალიტეტების) ეკონომიკის ბუნებრივ-ისტორიული განვითარების შედეგია, მათი თავისებურებების, ტენდენციების, კანონზომიერებათა, სამეურნეო-ორგანიზაციული პრინციპების ერთობლიობაა. ამიტომ აუცილებელია საერთო-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი პირობების, ბუნებრივ-საწარმოო თავისებურებათა სრულად გათვალისწინება. თითოეულ რეგიონს (მხარეს) აქვს თავისი სოციალური, ეკონომიკური, გეოპოლიტიკური ინტერესი. მათი საერთო-სახელმწიფოებრივ ინტერესებთან ოპტიმალური შეხამებით ყალიბდება ორმხრივი ინტერესების ერთიანი პროცესით საერთო-ეროვნული მიზნების განხორციელების პირობები. **ამრიგად, ორივე მოქმედებს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი სტრატეგიით, ქვეყნის და მისი ტერიტორიული ერთეულების ინტერესების შეხამებით და ერთიანი პოლიტიკური სქემით: ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარება წარიმართოს ერთიან პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამართლებრივ სივრცეში.**

სამეცნიერო ლიტერატურაში სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარება ეფუძნება შემდეგ პრინციპებს:

- ეკოლოგიური - ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის რაციონალური და ეფექტიანი გამოყენება, ეკონომიკურად უსაფრთხო ტექნოლოგიების გამოყენება, სურსათის უსაფრთხოება.

- აღწარმოების პროცესების მდგრადობისა და ეფექტიანობის უზრუნველყოფა, სოფლის მოსახლეობისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ურთიერთმოქმედების/თანამშრომლობის გაუმჯობესება, მენარმეობის განვითარება, მომიჯნავე დარგების ინტეგრაცია.

- ტერიტორიის თვითგანვითარების მატერიალური და ორგანიზაციული საფუძვლების მომზადება. ამ მიზნით მსხვილი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ინტეგრაცია მცირე მენარმეობის სუბიექტებთან, მათ შორის წვრილ ოჯახურ მეურნეობებთან. სასოფლო ტურიზმის და სხვა სოფელწარმომქმნელი დარგების განვითარების სტიმულირება.

- ტერიტორიის რეკრეაციული რესურსების (საკურორტო მეურნეობა, სასოფლო ტურიზმი და სხვა) რაციონალური გამოყენება ხელს უწყობს ადგილობრივი

მოსახლეობის ტრადიციების, ტერიტორიის თვითმყოფადობის შენარჩუნებას და სხვა არამატერიალურ ფასეულობათა დაცვას, ასევე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მომიჯნავე დარგების (ინფრასტრუქტურა) განვითარებას. რაც არსებითაა განვითარების მასშტაბი გამოიწვევს სასურსათო პროდუქციაზე მოთხოვნილების ზრდის შესაბამისად სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ზრდით დაინტერესებას.

პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარება, როგორც კომპლექსური პროცესი ინტეგრირებული უნდა იყოს ტერიტორიის განვითარების ყველა მიმართულებასთან, რათა დაბალანსდეს ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური პრიორიტეტები. ამით უფრო გაფართოვდება დროის ჰორიზონტი და პროცესი მაქსიმალურად ინტეგრირებული გახდება სახელმწიფოს გრძელვადიან სტრატეგიასთან. უფრო მოხერხდება სტრატეგიული (სამოქმედო) გეგმების, პროგრამების, პროექტების კონცენტრაცია და რეალიზაცია, ეკონომიკური განვითარების პროცესების დაბალანსება და ტექნოლოგიური წყობების ურთიერთმოქმედების უზრუნველყოფა. ყოველივე ეს ხელს შეუწყობს ტერიტორიის მდგრადი განვითარების პირობების მომზადებას.

უნდა გავითვალისწინოთ მწარე გამოცდილების შედეგებიც. კერძოდ, საქართველოში ეკონომიკური რეფორმები, განსაკუთრებით აგრარულ სექტორში დიდ წინააღმდეგობებს წააწყდა (იგულისხმება საბაზრო პრინციპებზე გარდამავალი პერიოდი). ეკონომიკის ტრანსფორმაციას ახალი მიდგომები დასჭირდა. უპირველეს ყოვლისა ეს შეეხო პროგნოზირებასა და სტრატეგიულ დაგეგმვას. გასაგები მიზეზებით იგი „სოციალიზმის გადმონაშთად“ მიიღო საზოგადოებამ, რომელსაც წარმოდგენაც არ ჰქონდა საბაზრო ეკონომიკაზე. იმძლავრა პრიმიტიულმა შეხედულებამ: **რომ საბაზრო ეკონომიკა - თავისუფლებაა და იგი დაგეგმვას არ ექვემდებარება.** ასეთი „შეხედულების“ ფონზე წარიმართა რადიკალური რეფორმები. მძიმე შედეგებიც მივიღეთ. დაგეგმვის იგნორირებამ ეკონომიკის ლიბერალიზაციისა და პრივატიზაციის პირობებში, გამოიწვია შიდასამეურნეო კავშირების რღვევა, პროცესების სტიქიურად განვითარება, რამაც, ბუნებრივია, ხელი შეუწყო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კატასტროფულ დაცემას, კვალიფიციური კადრების მომზადების სისტემის მოშლას, სამეცნიერო სიახლეთა დანერგვის უგულვებელყოფას, სამუშაო ძალის მიგრაციას, სოფლად ცხოვრების დონის მკვეთრად დაცემას და სხვ.

**სასოფლო ტერიტორიების განვითარების
ინდიკატიური დაგეგმვის სისტემის
ფორმირების საკითხები**

თანამედროვე პირობებში, როცა საბაზრო სისტემა ჩამოყალიბებულია სოფლის მეურნეობის დეპრესიული მდგომარეობის შეცვლის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ მიმართულებას წარმოადგენს ტერიტორიის განვითარების ინდიკატიური დაგეგმვის სისტემის ფორმირება (მოიცავს პროგნოზირებას, მიზნობრივი პროგრამების დამუშავება-განხორციელებას და ა.შ.).

ეს განპირობებულია თანამედროვე პირობებში

ეკონომიკური დაგეგმვის როლის უფრო ზრდის აუცილებლობით. ამასთან თვისებრივად შეცვლილია სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური დაგეგმვის მიზანი და ამოცანებიც, ფორმები და მეთოდებიც, საგეგმო გადაწყვეტილებების მიღების კატეგორიებიც. ეროვნულ ეკონომიკაში ფორმირებადი მრავალწყობიანობის (წვრილი სასაქონლო წყობა, კერძო, სახელმწიფო, შერეული და ა.შ.), ე.ი. პლურალიზმის პირობებში ეკონომიკური დაგეგმვა განიხილება, როგორც ერთი მხრივ, სახელმწიფოს მეორე მხრივ, პროდუქციის (მომსახურების) მწარმოებლების და მესამე მხრივ, ტერიტორიის კომპლექსური განვითარების ინტერესების კოორდინაციის მექანიზმი. დაგეგმვის ერთ-ერთი მთავარი ინსტრუმენტია მიზნობრივი პროგრამა, რომელშიც კონცენტრირებულად იქნება წარმოდგენილი მატერიალური, ფინანსური, შრომითი რესურსები, მათი ეფექტიანად გამოყენების მექანიზმი.

ინდიკატიური დაგეგმვის არსი ისაა, რომ განისაზღვროს განვითარების მიზნობრივი და ეკონომიკის სტრუქტურული გარდაქმნის ორიენტირები, სახელმწიფოსა და კერძო კაპიტალის კონსოლიდაციით მიღწეულ იქნას სასურველი შედეგები. ინდიკატიურ დაგეგმვაში პრიორიტეტები განისაზღვრება საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივებში.

იმისათვის, რომ დაინერგოს სასოფლო ტერიტორიების (მუნიციპალური) განვითარების ინდიკატიური დაგეგმვის პრინციპები (სისტემა), აუცილებელია: პირველი – მოსამზადებელ ეტაპზე სამართლებრივი ბაზის ფორმირება, მეთოდური რეკომენდაციების და ინდიკატორთა სისტემის დამუშავება და მონიტორინგი. მეორე – ინდიკატიური დაგეგმვის სისტემის ჩამოყალიბება (მოიცავს პროგნოზირებას, ბიუჯეტური და ინვესტიციური პროცესების მართვას, სახელმწიფო დაკვეთას, მიზნობრივი პროგრამების ფორმირებას და ინდიკატიური გეგმის შემუშავებას). მესამე – ინდიკატიური მართვის სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც მოიცავს ტერიტორიის განვითარების მართვის ყველა ციკლს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტერიტორიის განვითარების დაგეგმვა-მართვის თანამედროვე ფუნქცია – არა მხოლოდ ორიენტირებს ადგენს, არამედ ამასთან ერთად განსაზღვრავს მეთოდებს, რომ დასახული მიზანი მიღწეული იყოს. მოკლედ რომ ვთქვათ, ინდიკატიური გეგმა – განვითარების კომპასის ფუნქციას ასრულებს. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ მუნიციპალიტეტებს, როგორც ქვეყნის ტერიტორიულ ერთეულებს უნდა ჰქონდეთ ინდიკატიური დაგეგმვისა და მართვის სისტემა, რომელსაც აქვს ინფორმაციულ-საორიენტაციო ხასიათი (და არა დირექტიული).

მოცემული ტერიტორიის სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარების ინდიკატიურ გეგმაში მკაფიოდ უნდა აისახოს გარდამავალი პერიოდის თავისებურება – ექსტენსიური და ინტენსიური მეთოდების შეხამების აუცილებლობა. ექსტენსიური განვითარება დაკავშირებულია არსებული რესურსების გამოყენებასთან, რაც დასაქმების პრობლემების კომპლექსურად განხილვას საჭიროებს. რაც შეეხება განვითარების ინტენსიურ გზას – იგი განიხილება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის გავლენით, შრომის საზოგადოებრივი დანა-

წილება-დიფერენციაციის კონტექსტში და გულისხმობს სპეციალიზაციის დონის ამაღლებას და შესაბამისად სამეურნეო კავშირების კომპლექსურობას. ამიტომ აუცილებელია განვითარება წარმართოს ექსტენსიური და ინტენსიური მეთოდების ერთიანობით. აღსანიშნავია, რომ ეს ფაქტორი მუდმივმოქმედი არ არის. იგი კონკრეტულ სოციალურ-ეკონომიკურ სიტუაციაში ადეკვატურად გამოვლინდება, განსაკუთრებით განვითარების გარდამავალ ეტაპზე. ეს ნიშნავს იმას, რომ საზოგადოებრივ წარმოებასა და გეოგრაფიულ გარემოს შორის ჩამოყალიბებული რთული ურთიერთკავშირები სიტუაციის შესაბამისად დიფერენცირებულ მიდგომას საჭიროებს. იმის გათვალისწინებით, რომ მთელი ყურადღება გადატანილი იქნება ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებაზე ტერიტორიის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარების ინკლუზიურ გეგმაში უნდა განისაზღვროს ადეილზე არსებული რესურსული პოტენციალის (ბუნებრივი, შრომითი, სანარმოო, რეგიონთაშორისი კოოპერაცია, საგარეო-ეკონომიკური კავშირები, კვალიფიკაციის დონე და სხვ.) ამოქმედების ღონისძიებანი.

თანამედროვე პირობებში ინდიკატიური დაგეგმვის უპირატესობა ისაა, რომ განვითარების პროცესის დაგეგმვა ხდება „ქვევიდან“, ეფუძნება კონსულტაციების, შეთანხმების პრინციპს და ითვალისწინებს საზოგადოების სხვადასხვა ფენის (საკუთრების ფორმის მიუხედავად) ინტერესებს, ამასთან ასრულებს საზოგადოებისათვის აუცილებელი და სასარგებლო ინფორმაციის მიწოდების ფუნქციას.

სასოფლო ტერიტორიების განვითარების ინდიკატიური დაგეგმვის ამოცანაა ხელი შეუწყოს მთავრობის მიმდინარე და საშუალო ვადიანი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ჩამოყალიბებას, პრიორიტეტების და მათი მიღწევის გზების ძიებას, ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის, დარგისა და სოციალური ჯგუფის ინტერესების კოორდინაციას.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ საქართველოს პარლამეტმა 2006 წელს გააუქმა „საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატიური დაგეგმვის საფუძვლების შესახებ“ კანონი, რამაც გააღრმავა და დააჩქარა სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებიდან სახელმწიფოს თანდათანობით ჩამოცილების პროცესი.

აღნიშნული კანონი გაუქმდა „რეფორმატორთა“ სუბიექტური მოსაზრებების გავლენით, როგორც „სოციალიზმის გადმონაშთი“, მაშინ, როცა საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის (ამ სტრიქონების ავტორის უშუალო მონაწილეობით) მიერ მომზადებული საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ინდიკატიური დაგეგმვის მეთოდიკა 2003 წელს დაამტკიცა ეკონომიკის, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამინისტრომ. მეთოდიკით, რომელიც პირველი იყო პოსტსაბჭოთა სივრცეში, ინდიკატიური დაგეგმვა განისაზღვრა განსაკუთრებულ, წინასწარ დაგეგმილი წესით კოორდინირებულ მეცნიერულ-ანალიტიკურ და პროგნოზული დამუშავების სისტემად. მისი მიზანია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის შესაბამის რეალურ მისაღწევ ინდიკატორთა (მაჩვენებელთა) ჩამოყალიბება და მათი უზრუნველყოფისათვის საჭირო

ლონისძიებათა შემუშავება. პრაქტიკამ დაამტკიცა, რომ აღნიშნული კანონის გაუქმებამ ქვეყანაში სტრატეგიული დაგეგმვის იგნორირება გამოიწვია. ეს მაშინ, როცა მსოფლიო გამოცდილება, ასევე საქართველოს და სხვა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების ტრანსფორმაციული პროცესების თანმდევი ტენდენციები ადასტურებს, რომ ეკონომიკური დაგეგმვა განვითარების ნებისმიერ ეტაპზე სახელმწიფო იერარქიის ყველა დონეზე აქტიური ინსტრუმენტია. ფორმითა და შინაარსით კოორდინაციის ყოვლისმომცველი მექანიზმია. სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში სახელმწიფოს, ბიზნესისა და საზოგადოების უმნიშვნელოვანესი ელემენტია. ისიც ცხადია, რომ საბაზრო სუბიექტები უნდა იცნობდნენ ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ეტაპობრივ ორიენტირებს, რათა ობიექტურად განსაზღვრონ საკუთარი საქმიანობა, კონკრეტული გარემოს მოთხოვნები და მის შესაბამისად მოსალოდნელ სიტუაციებთან ადაპტირების პირობები.

განვიღო პერიოდში ინდიკატიური გეგმის განსაკუთრებული ფუნქცია გამოვლინდა: სახელმწიფო და საზოგადოება მუდმივად გრძნობს ქვეყნის განვითარების მაჯისცემას და ამასთან დაგეგმილ პროცესში დროულად შესაბამისი კორექტივების შეტანის საშუალება აქვს. ამასთან ეკონომიკური დაგეგმვა თვითმიზანი არ არის. იგი სტრატეგიული მიზნის – მთელი საზოგადოების მზარდი მატერიალური და კულტურულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების ერთ-ერთი, მაგრამ ჩაუნაცვლებელი საშუალებაა (ინსტრუმენტი). თანამედროვე სახელმწიფოს ეკსკლუზიური ფუნქცია სწორედ ეს არის.

ამრიგად, ინდიკატიური დაგეგმვა არის გლობალიზაციის და რეგიონალიზაციის ერთიან სივრცეში შერეული ეკონომიკის ფუნქციონირების ობიექტური პროცესი, ეყრდნობა საკუთრების ფორმებისა და კოორდინაციის მექანიზმების შეთანხმებულ მოქმედებას, ეკონომიკის განვითარების პროგნოზებს, მრავალფარიანტულობას, განსაზღვრავს მაკრო, მეზო და მიკრო დონეზე ეკონომიკის განვითარების მაჩვენებელთა სისტემის ინდიკატორებს, ინტეგრაციული პროცესების მიმართულებებს, პროპორციებს, ტემპებს. ინდიკატიური გეგმა სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროცესის მათგან მიზნობრივი, მაკოორდინირებელი მექანიზმია ინტერესების სისტემის: (პიროვნება-კოლექტივი-საზოგადოება-სახელმწიფო) უკეთ შეხამებისა და მაკროეკონომიკური ნონასწორობისათვის განსაზღვრულ დროში ეკონომიკის სასურველ მდგომარეობამდე მიყვანისათვის. ამასთან ინდიკატიური გეგმა სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტების ფორმირების საფუძველია.

იმათ საყურადღებოდ, ვინც უგულებელყოფს სტრატეგიული დაგეგმვის მნიშვნელობას (საბაბით, რომ იგი თითქოს დირექტიულია) შევახსენებთ, რომ გეგმის, პროგნოზის, პროგრამის პროექტები, ანუ დაგეგმვის შედეგად წარმოებული პროდუქცია არ ყალიბდება, როგორც დირექტიული. ამ სტატუსს (საჭიროებისამებრ) მას ანიჭებს შესაბამისი მმართველობითი გადაწყვეტილება.

გასათვალისწინებელია, რომ თანამედროვე პირობებში ეკონომიკური დაგეგმვის ამოსავალი საწყისი (ორიენტირი) უნდა იყოს „სამუშაო ადგილი“ და ბაზარი

(წარმოებითი ურთიერთობების მექანიზმი) კონკურენტუნარიანობის გარემო („უხილავი ხელი“), როცა ეკონომიკური პროცესის მოქმედების სივრცე განისაზღვრება „ხილული ხელის“ (ეკონომიკის სახელმწიფო-ებრივი რეგულირება) მონაწილეობით და მათ შორის კოორდინაციის ფუნქციები სოციალურ-ეკონომიკური მიზანშეწონილობის (საბაზრო ლოგიკა) საფუძველზეა განაწილებული.

შერეულ ეკონომიკაში, ასევე ბაზრების გლობალიზაციის პირობებში ინდიკატიური დაგეგმვის ტრანსფორმირება ხდება სტრატეგიულ ფორმაში, რაც მოითხოვს სუბიექტების ინტერესების შეთანხმებას. ყველაზე გაშლილ და სრულყოფილ ფორმად მიჩნეულია ინდიკატიური დაგეგმვის სტრუქტურული ფორმა, რაც გულისხმობს დაგეგმვის პრინციპების გავრცელებას განვითარების ყველა დონეზე – სანარმო (დარგი), მუნიციპალიტეტი, რეგიონი (ტერიტორია), სახელმწიფო (ტერიტორია).

დღეს მთავარია ინდიკატიური დაგეგმვის რეგიონული (მუნიციპალიტეტების) მოდელის ჩამოყალიბება, მისი მეთოდოლოგიური, მეთოდური და ინფორმაციული უზრუნველყოფა.

დასკვნები და რეკომენდაციები

- სასოფლო ტერიტორია ქვეყნის უმნიშვნელოვანესი სივრცე-რესურსია, რომლის რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენებაზე არსებითად დამოკიდებული მოსახლეობის სასურსათო უსაფრთხოება (ეროვნული უსაფრთხოების ჩაუნაცვლებელი ნაწილი), ეკოლოგიური ნონასწორობის დაცვა (აუცილებელი პირობა საზოგადოების განვითარებისათვის), ეროვნული ტრადიციების შენარჩუნება. ამიტომ, რომ სახელმწიფოების სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკაში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების ამოცანა.

- ცნება „მდგრადი განვითარება“ დამკვიდრდა 1992 წლიდან და გულისხმობს ეკონომიკის ისეთ განვითარებას, რომელიც უზრუნველყოფს საზოგადოების კეთილდღეობას როგორც მოკლე, ასევე საშუალო და გრძელვადიან პერიოდში. იგი ეფუძნება აღიარებულ პრინციპს, რომლის შესაბამისად საზოგადოების დღევანდელი მოთხოვნილებები ისე უნდა დაკმაყოფილდეს, რომ საფრთხე არ შეექმნას მომავალ თაობებს. მდგრადი განვითარების პროცესი უნდა ეფუძნებოდეს ინოვაციურ მიდგომებს. მდგრადი განვითარების პრინციპი პრიორიტეტს ანიჭებს ღარიბებს, მათი შესაძლებლობების გაფართოებას. უფრო მეტიც, სიღარიბის აღმოფხვრა აღიარებულია მდგრადი განვითარების აუცილებელ პირობად.

- საერთო აღიარებით, სასოფლო ტერიტორია წარმოადგენს ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ერთიან ტერიტორიულ სივრცეს (კომპლექსს), რომელიც ასრულებს სანარმო-ეკონომიკურ, სოციალურ-დემოგრაფიულ, კულტურულ, ბუნება დამცველ, რეკრეაციულ და სხვა ეროვნულ (სახელმწიფოებრივ) ფუნქციებს. ამრიგად იგი (ტერიტორია) რთული ბუნებრივ-სამეურნეო ინტეგრირებული სისტემაა, რომელიც ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური ქვესისტემებით ასრუ-

ლებს შესაბამის ფუნქციებს. კერძოდ, **საწარმო** – იგულისხმება საზოგადოების სურსათით დაკმაყოფილება და ეკონომიკის სხვა დარგებისათვის სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის მიწოდება; **დემოგრაფიული** – სოფლის მოსახლეობის აღწარმოება; **სოციალური** – სასოფლო წყობის, სოფლის (თემის) ცხოვრების წესის შენარჩუნება; **ბუნება-დაცვითი (ეკოლოგიური)** – ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვა; **კულტურულ-ეთნიკური** – კულტურის ტრადიციების დაცვა, ნაკრძალების, პარკების, ლანდშაფტების მოვლა-პატრონობა; **სივრცითი კომუნიკაციები** – გზების, ელექტროგადამცემი ხაზების, კავშირგაბმულობის, წყალსადენებისა და სხვა საინჟინრო კომუნიკაციების მოვლა. **რეკრეაციული** – დასვენების, სპორტის, ჯანმრთელობის პირობების შექმნა; **ზნელობრივი** – ზნეობრივი პოტენციალის შენარჩუნება და განმტკიცება და სხვ.

• ტერიტორიის სივრცითი დაგეგმვა ემყარება მდგრადი განვითარების აღიარებულ პრინციპებს და ხორციელდება სამ დონიანი სივრცითი დაგეგმვის სისტემით (**ქვეყნის სივრცითი მოწყობა, ავტონომიური რესპუბლიკების რეგიონების სივრცითი მოწყობა, მუნიციპალიტეტების სივრცითი მოწყობა**). იმასთან დაკავშირებით, რომ ქვეყნის სივრცითი მოწყობის გეგმის შედგენა მომავალში ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პერიოდამდე გადადებულია, უნდა დაჩქარდეს მუნიციპალიტეტების სივრცითი მოწყობის გეგმის ფორმირების პროცესი. ეს პრინციპული საკითხია და დაკავშირებულია სასოფლო ტერიტორიების მდგრად განვითარებასთან და ითხოვს სახელმწიფოს ადეკვატური რეგიონული პოლიტიკის განხორციელებას. ამისათვის საჭიროა სასოფლო ტერიტორიების (მუნიციპალიტეტების მიხედვით) განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის ობიექტური შეფასება, განვითარების ეკონომიკური პოტენციალის განსაზღვრის საფუძველზე სპეციალიზებული მაღალ-ტექნოლოგიური წარმოების ფორმირება, რეგიონთა შორის გაცვლის (რეგიონთა-შორისი კოოპერაცია, ფრანჩაიზინგის სისტემა, ერთობლივი საწარმოები და სხვ.), სრულყოფილი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმის გამოყენება და სხვ.

• აუცილებელია სასოფლო ტერიტორიების განვითარების პროგრამების სინქრონიზაცია. იგულისხმება სახელმწიფო, დარგობრივი, მუნიციპალური, ინვესტიციური (ბუნებრივი მონოპოლიების სუბიექტების პროგრამები, გზების, გაზსადენების, წყალმომარაგების ქსელების მშენებლობის პროექტები და სხვა). სახელმწიფო პროგრამაში სასოფლო ტერიტორიების კომპლექსური მხარდაჭერის ერთ-ერთი მთავარი ინსტრუმენტი სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სუბსიდიების გამოყოფა ტელეკომუნიკაციების, ინფორმაციის გადამცემი ხაზების მშენებლობისათვის .

• დღემდე დამკვიდრებული ტრადიციისამებრ „სასოფლო ტერიტორიას“ მნიშვნელოვანწილად უკავშირებენ მხოლოდ იმ ადგილს, სადაც სასოფლო-სამეურნეო წარმოება განვითარებული (აგრარული სექტორი სისტემა შემქმნელი ფაქტორი). თანამედროვე პირობებში, როცა გლობალური პროცესები მასშტაბურად და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში სწრაფად ვითარდება, სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარების

სტრატეგიამ არ უნდა გამორიცხოს აგრარული სფეროს გარდა სხვა დარგების განვითარება. კერძოდ, დღის წესრიგში დგას ტერიტორიის რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენების საკითხი. ანალიზით მტკიცდება, რომ ტერიტორიის განვითარებას უნდა მიუდგეთ კომპლექსურად, განვიხილოთ, როგორც ინტეგრირებული სისტემა, მისი ეკოლოგიური, ეკონომიკური, სოციალური და ინსტიტუციური ქვესისტემებით. მომავალში პრიორიტეტი მიეცემა მრავალფუნქციურ მიდგომას. რაც ხელს შეუწყობს უფრო სრულად იქნეს ათვისებული ბუნებრივ-რესურსული, სოციალურ-ეკონომიკური, ინფრასტრუქტურული პოტენციალი და შესაბამისად ოპტიმალური გახდეს ტერიტორიის მართვის სისტემა, ამასთან უფრო მოხერხდება ტერიტორიის რესურსული ბაზის სტაბილური აღწარმოება.

• პრინციპული მნიშვნელობა აქვს ტერიტორიის განვითარების ინდიკატორების შერჩევას. მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო და სამრეწველო პროდუქციის წარმოება, დემოგრაფიული განვითარება, საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურა და ა.შ.

• საბაზრო ურთიერთობების განვითარების დღევანდელ ეტაპზე სოფლად ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა სოციალური პრობლემებია. დღევანდელი სოფელი ფაქტობრივად წარმოადგენს დეპრესიულ სოციალურ გარემოს, რომელსაც არსებულად მწვავე დემოგრაფიული მდგომარეობა და სიღარიბე განსაზღვრავს. ამიტომ სასოფლო ტერიტორიების განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკის ფორმირება უნდა მოხდეს შემდეგი ამოცანების გადანყვეტისათვის:

• დემოგრაფიული მდგომარეობის გაჯანსაღების კომპლექსურ ღონისძიებათა განხორციელება და ქალაქიდან სოფლის დასახლებებში გადასვლის (დასავლეთის ქვეყნებში ამ პროცესს რურალიზაციას ეძახიან) მატერიალური და მორალური სტიმულირება. შესაბამისი კანონმდებლობით, უნდა შეიზღუდოს ურბანიზაციის პროცესი. სოფელს (თემს) ადგილობრივი პირობების შესაბამისად უნდა განესაზღვროს სტატუსი. მას უნდა გადაეცეს პირველ ეტაპზე მუდმივ სარგებლობაში ამჟამად სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწის ფართობი (საძოვარი, სათიბი, წყლის ფონდი, ტყის ფონდი).

• მიზნობრივად განხორციელდეს ეკონომიკის დივერსიფიკაცია, თანამედროვე სოციალური, საინჟინრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის შექმნა და სხვ. ტერიტორიის (მუნიციპალიტეტის) კომპლექსური განვითარების პროგრამაში უნდა აისახოს ეკონომიკური, სოციალური, ბუნებრივ-კლიმატური, საკადრო პოტენციალის ამოქმედების მიზნები და ეტაპობრივი ამოცანები, დაფინანსების წყაროები და მართვის მექანიზმები. სახელმწიფომ თავისთავზე უნდა აიღოს სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების მხარდაჭერის ფუნქცია.

• ტერიტორიების კომპლექსური განვითარების პროგრამის კონცეპტუალური საწყისი უნდა იყოს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის პრინციპი, ქვეყნის ტერიტორიის შემადგენელი ნაწილების სახელმწიფოებრივი, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური განვითარების კომპლექსურობა. ამიტომ თვისებრივად განსხვავებული მიდგომა საჭირო

რეგიონული განვითარების პოლიტიკის ფორმირების ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიური ბაზის განსაზღვრისადმი. ამ თვალსაზრისით მიზანშეწონილია მუნიციპალიტეტების ტერიტორიის განვითარების პროცესი განვიხილოთ როგორც ინტეგრირებული სისტემა, რომლის მდგრადი კომპონენტებია: მოსახლეობა (საზოგადოება), მეურნეობა (ეკონომიკა), ტერიტორია (გარემო). მათი განვითარება უნდა წარიმართოს ერთიან კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიურ საფუძველზე. ამით მიიღწევა ტერიტორიაზე მმართველობითი ზემოქმედების ეფექტიანობა, რომელიც დააჩქარებს მდგრადი განვითარების გარემოს შექმნას.

• სახელმწიფო პოლიტიკის განხორციელების ძირითადი ინსტრუმენტია ტერიტორიის განვითარების მონიტორინგი და მიზნობრივი პროგრამა, რომელშიც შესაბამისი ინდიკატორები, როგორც მიზანი და ამოცანები განსაზღვრულია. ასეთი პროგრამის ფორმირება უნდა მოხდეს ტერიტორიის სივრცის დაგეგმარების გეგმისა და მიწის ინვენტარიზაციის შედეგად ჩამოყალიბებული მიწათმონყობის სქემის საფუძველზე. საქართველოს სივრცის დაგეგმარების „არქიტექტორული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსის 141 მუხლით (4 ნაწილი) განსაზღვრულია, რომ ყველა მუნიციპალიტეტს 2028 წლის 1 იანვრამდე უნდა ჰქონდეს ტერიტორიის სივრცის გეგმა (კოდექსი, გვ.79). რაც შეეხება მიწების ინვენტარიზაციას, მის ჩატარებას საქართველოს ოფიციალურ სტრუქტურებში რატომღაც მიზანშეწონილად არ თვლიან. ხშირად არგუმენტად მოჰყავთ მიწის რეფგისტრაციის შედეგების საკმარის ინფორმაციულ წყაროდ აღიარება. ზოგიერთის აზრით, მისი ჩატარება მიზანშეწონილია იმის გამო, რომ დიდ მატერიალურ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული. ქვეყნის განვითარების ანალიზი გვჩვენებს, რომ მიწის სრული ინვენტარიზაცია და მის საფუძველზე მიწათსარგებლობის სქემის შედგენა აუცილებელია. **ჯერ ერთი**, თანამედროვე პირობებში საგანგებო ყურადღება სჭირდება მიწის ნაკვეთების რაციონალურად გამოყენების ორგანიზაციას, კონსოლიდაციას, რაც გულისხმობს ახალი მიწების ათვისებას, დარღვეული მიწების რეკულტივაციას, ეროზიის საწინააღმდეგო ღონისძიებების გატარებას, დაჭაობებული მიწების დაშრობას, მიწების გასარწყავებას, სავარგულების ინტენსიფიკაციას, ცალკეულ კულტურათა გაადგილებას და სხვ. ეს ნიშნავს იმას, რომ მიწათმონყობის სამუშაოებს მრავალფუნქციური მნიშვნელობა აქვს. **მეორე**, ერთ-ერთი მწვავე პრობლემაა სოფლებისა და დასახლებების საზღვრების დადგენა, სასაზღვრო დავების გადაწყვეტა. არასრული ინფორმაციით ქვეყანაში მიწის ნაკვეთების რაოდენობა მრავალჯერ გაიზარდა (მიახლოებით 3-3,5 მლნ ნაკვეთს შეადგენს). თითოეულ მათგანს შესაბამისი დოკუმენტის შედგენა სჭირდება. ეს და სხვა გარემოებებიც ადასტურებს იმას, რომ მიწის ინვენტარიზაცია, რომლის მიზანია მოამზადოს მიწის რაციონალურად გამოყენების სახელმწიფო პოლიტიკის საფუძველი, გარდაუვალია (ცნობისათვის, 1990 წლის შემდეგ საქართველოში მიწის ინვენტარიზაცია არ ჩატარებულა). ესაა მთავარი მიზეზი იმისა, რომ მიწათსარგებლობაში მოუგვარებელია აღრიცხვა, მიწის დეგრადაციის პროცესი ღრმავდება, მიწის კატეგორიების შეცვლის გამოყენებული წესი ასტიმუ-

ლირებს სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობების არა დანიშნულებისამებრ გამოყენებას. აქვე აღვნიშნავთ, რომ საქართველოში მიწათმონყობის ერთიანი სამსახურიც არ არსებობს (აშშ შინაგან საქმეთა სამინისტროსთან შექმნილია მიწათმონყობის ბიურო, რომელიც სამწელიწადში ერთხელ ატარებს მიწის ინვენტარიზაციას). მიზანშეწონილია 2028 წლამდე მუნიციპალიტეტების ტერიტორიის სივრცის დაგეგმარების გეგმის შედგენასთან ერთად მომზადდეს საფუძველი სახელმწიფო მიწის ფონდის სრული ინვენტარიზაციის ჩასატარებლად.

• სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების თვისებრივად ახალ საფეხურზე აყვანა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სახელმწიფოებრივი ამოცანაა. თუმცა დღეს ამ პროცესის მართვის ერთიანი სისტემური მიდგომა არ გამოიყენება. სახელმწიფო, რეგიონული, დარგობრივი სტრატეგიები (რაც რეფორმებში წინადადგმულ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს) უფრო მეტად დეკლარაციული ხასიათისაა. დასახული მიზნები და ამოცანები არ ემყარება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესით შემოთავაზებულ სიახლეებს (ეს უფრო მეტად ეხება მიწისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენებას), ასევე ეკონომიკის დივერსიფიკაციის, სწარმოო და შრომითი რესურსების აღწარმოების, ცხოვრების დონის (ხარისხის) ამაღლების საკითხებს. ეს იმიტომ ხდება, რომ „სტრატეგიები“ მოწყვეტილია რეალობას, არ მოიცავს მექანიზმებს, რომელთა გამოყენებით განვითარების პროცესი მიზნობრივად უნდა წარიმართოს. ამჟამად ქვეყანაში შექმნილი მიდგომარეობა რთულ კვანძებად ფორმირებულ პრობლემათა ერთობლიობაა, რომელთა გადაწყვეტა მოკლე პერიოდში შეუძლებელია. იგი ეტაპობრივად და კომპლექსურად მოითხოვს ქვეყნის მატერიალური და სულიერი პოტენციალის ამოქმედებას. ისიც უნდა გავაცნობიეროთ, რომ პრობლემების გადაწყვეტას მართო ვერ შევძლებთ, აუცილებელია მსოფლიო თანამეგობრობის (მხედველობაში გვაქვს საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური სტრუქტურების) მხარდაჭერა, ინვესტიციები, პოლიტიკური და ეკონომიკური დემოკრატიის შემდგომი განვითარება, ზოგად საკაცობრიო ფასეულობებთან ეროვნული ფენომენის თავსებადობა, რაც მთავარია, ყოველივე ამის ფონზე საკუთარი ქვეყნის ინტერესების დაცვის უნარი უნდა გვექონდეს. პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ რთული პროცესების მართვა მხოლოდ პროგრამული მიდგომებით არის შესაძლებელი. ეკონომიკური დაგეგმვისა (პროგრამების) და საბაზრო მექანიზმების თანაარსებობა აუცილებელია. ისინი ანტიპოდები არ არიან, არამედ ერთმანეთს ავსებენ და ამით (ურთიერთზემოქმედებით) აღწევენ ეფექტიანობას.

• პროგრამულ-მიზნობრივ მიდგომას ის უპირატესობა აქვს, რომ მასში აისახება ლოგიკური კავშირი დასახულ მიზანსა და მისი მიღწევის რესურსულ და პოლიტიკურ-ორგანიზაციულ ფაქტორებს შორის, რეალურად განისაზღვრება ადგილობრივი, ბუნებრივი და სწარმოო პირობების, ფაქტორების, რეზერვების კომპლექსურად გამოყენების გზები და საშუალებები, რაც ხელს უწყობს რესურსების მიზნობრივ კონცენტრაციას. როგორც წესი, ტერიტორიის მდგრადი განვითარების

პროგრამაში სამ მთავარ კითხვას უნდა გაეცეს პასუხი.

პირველი – ტერიტორია (ჩვენს შემთხვევაში სასოფლო მუნიციპალიტეტი) განვითარების რომელ საფეხურზეა, როგორია მისი ფუნქციონირების ბუნებრივ-საწარმოო, ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური თავისებურებები, ტენდენციები. ეს გვჭირდება იმისათვის, რომ ვიცოდეთ როგორია განვითარების სასტარტო ბაზა, საზოგადოების ქცევის მოტივაცია, გლობალურ პროცესებთან ადაპტირების დონე, ინტეგრაციული პროცესების განვითარების ხარისხი, სივრცობრივი ასპექტები, ცხოვრების დონე და ა.შ., რაც საფუძვლად უნდა დაედოს განვითარების გრძელვადიანი პერსპექტივის პროგნოზირებას. ეს ნიშნავს იმას, რომ ობიექტურად და ერთიან კონცეპტუალურ-მეთოდოლოგიური მიდგომებით შეფასდეს არსებული მდგომარეობა.

მეორე – როგორია ტერიტორიის განვითარების სტრატეგიული მიზანი. ამ შემთხვევაში საკმარისი არ იქნება ვიცოდეთ მხოლოდ საკუთარი შესაძლებლობები, აუცილებელია გარემო და სხვათა ინტერესების (მომიჯნავე ტერიტორიების) შესწავლა-შეფასება, მათი თანხვედრის, თუ დაპირისპირების, მოსალოდნელი გამოწვევების პროგნოზირება (ეს ძირითადად ეხება ბუნებრივი რესურსული პოტენციალის გამოყენებას), რათა განვითარების ოპტიმალური მიმართულებები განისაზღვროს.

მესამე – როგორ, რომელი რესურსებით (ნიადაგი, წყალი, წიაღისეული, შრომითი და სხვა) და რა პერიოდში ვგეგმავთ დასახული სტრატეგიული მიზნის მიღწევას. ამისათვის საჭიროა სწორად განისაზღვროს განვითარების ადეკვატური ფორმები და მექანიზმები, დაფინანსების წყაროები. ასეთი მიდგომებით შედგენილი პროგრამის პროექტს იხილავს მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლობითი ორგანო და იღებს შესაბამის გადაწყვეტილებას. მისი განხორციელებისათვის განისაზღვრება მონიტორინგის შესაბამისი ფორმა.

სასოფლო ტერიტორიის განვითარების პროგრამის ძირითადი კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური მიდგომები შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ:

– ქვეყნის, კერძოდ, სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარება-მოდერნიზაცია ქართული სახელმწიფოებრიობის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი პირობა-ფაქტორია. იგი არა მხოლოდ ეკსკლუზიური როლით (ქვეყნის სურსათით უზრუნველყოფა) განისაზღვრება, არამედ იმითაც, რომ მისი განვითარების მასშტაბებსა და ეფექტიანობაზე დამოკიდებული ეროვნული ეკონომიკის ახალი (საბაზრო პრინციპებზე) დარგობრივი სტრუქტურის ჩამოყალიბებაც. სასოფლო წარმოება ამოსავალი საბაზრო საწყისია მომიჯნავე დარგების განვითარებისათვის, კერძოდ ნედლეულის გადამამუშავებელი, ქიმიური, სასოფლო მანქანათმშენებლობისა და სხვა დარგების განვითარებისათვის.

– გეოეკონომიკის, როგორც განვითარების სტრატეგიული რესურსის ეფექტიანი გამოყენება ხელს შეუწყობს ქვეყნის ევროპისა და აზიის ქვეყნების ეკონომიკური ინტერესების რეალიზაციის პროცესში აქტიური როლის შესრულებაში. გაიზრდება მოთხოვნა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე, განსაკუთრებით ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციაზე, ახალ ტექნოლო-

გიებზე, კვალიფიციურ მუშახელზე და ა.შ. ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავებით გაძლიერდება წვდომა რესურსებზე, კაპიტალის, პროდუქციისა და სამუშაო ძალის უფრო ეფექტიანად გამოყენებაზე.

– სასოფლო ტერიტორიის მდგრადი განვითარების ღონისძიებათა შემუშავებასა და განხორციელებაში განსაკუთრებული როლი აკისრია მინათმონყობას. მისი ახალი სისტემის შექმნის რთული ამოცანა მოიცავს პრობლემათა ფართო სპექტრს, კერძოდ, საკანონმდებლო ბაზის, მართვის ორგანიზაციული სისტემის, ეკონომიკური მექანიზმის ახალ პრინციპებზე ფორმირებას. მწვავედ დგას მიწების კონსოლიდაციის საკითხი. სოფლების, მუნიციპალიტეტების, ფიზიკური და იურიდიული პირების მიწის ნაკვეთების, საძოვრების, განსაკუთრებით სახელმწიფო საზღვრების პრობლემა გადანყვეტილი არ არის. გასათვალისწინებელია ის თავისებურებაც, რომ მინათმონყოფა, როგორც მიწის მდგომარეობის შესწავლის მიზნით ჩამოყალიბებული სამართლებრივი, ეკონომიკური, საინჟინრო-ტექნიკური და სხვა სამუშაოთა თანმიმდევრული და ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული სისტემა, ქვეყნის მიწის რესურსების (მიწის სახელმწიფო ფონდის) მიზნობრივად და რაციონალურად გამოყენების მთავარი ინსტრუმენტი, რომელიც სახელმწიფოს აძლევს საშუალებას უზრუნველყოს მიწის რესურსების გამოყენების და დაცვის სისტემური მართვა. ამიტომაც, რომ მინათმონყოფა სახელმწიფო მართვის მეთოდად (ინსტრუმენტად) არის მიჩნეული და სახელმწიფო პოლიტიკით ხორციელდება. მინათმონყოფის ჩანაცვლება სხვა მეთოდებით გამორიცხებულია. ქვეყანაში უნდა ჩამოყალიბდეს მინათმონყოფის ერთიანი (დარგთაშორისი ფუნქციებით) სამსახური. დღევანდელ პირობებში მიზანშეწონილია მისი ფუნქციონირება მიწის ეროვნული სააგენტოს ორგანიზაციულ სისტემაში.

– სასოფლო ტერიტორიის კომპლექსურ განვითარებაში ფაქტობრივად არ მონაწილეობს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაცია. ფერმერები ნდობით არ ეკიდებიან კოოპერაციის შექმნის იდეას (იგი ასოცირდება საბჭოთა კოლმეურნეობებთან). საპილოტე კოოპერაციები ქვეყანაში არ შექმნილა. მიწის ფართობების სიმცირე (საოჯახო მეურნეობებზე მოდის 1.3 ჰექტარი სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობი) მნიშვნელოვნად ზღუდავს მასშტაბის ეფექტს. პრობლემებს ქმნის კვალიფიციური ცოდნის დიდი დეფიციტი და ნაჩქარევად ჩამოყალიბებული კოოპერაციების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის დაბალი დონე. კოოპერაციას სახელმწიფო ორგანოებიდან საჭირო მხარდაჭერა არა აქვს.

– სასოფლო ტერიტორიის განვითარებაში კოოპერაციის როლის ამაღლების მიზნით მიზანშეწონილია: სპეციალური პროგრამით განხორციელდეს ღონისძიებანი კოოპერაციის უპირატესობის პოპულარიზაციისათვის, გათვალისწინებულ იქნეს ინვესტიციების ზრდა, ჩამოყალიბდეს კვალიფიციური კადრების მომზადებისა და გადამზადების სისტემა, უპირატესობა მიეცეს მეორე დონის კოოპერაციებს, რაც ხელს შეუწყობს კონკურენტული გარემოს შექმნას, ვერტიკალური ინტეგრაციის შემდგომ გაღრმავებას. კოოპერაციების განვითარება წარიმართოს მიზნობრივი პროგრამებით. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კოოპერაციის საქმიანობის

ინსტიტუციური მონეობა მდგრადი განვითარების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა. კოოპერაციული მოძრაობის მიზანმიმართულად რეგულირებისათვის მიზანშეწონილია გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ორგანიზაციულ სისტემაში შეიქმნას საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის განვითარების სააგენტო, შემდგომში მისი გარდაქმნით ნევრობაზე დაფუძნებულ იურიდიულ პირად. კოოპერაციის განვითარების დაჩქარების მიზნით მიზანშეწონილია შეიქმნას კოოპერაციული აგროსა-კრედიტო ბანკი.

- სასოფლო ტერიტორიების მდგრად განვითარებაში პრინციპული მნიშვნელობა აქვს მიწის რესურსების გამოყენების პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის როლის განსაზღვრას. FAO-ს მიერ მიწის რესურსების გამოყენების დაგეგმვა აღიარებულია მდგრადი განვითარების მართვის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტად. ქვეყანაში მიწის რაციონალურად გამოყენებისა და დაცვის ორგანიზაციის სრულყოფის მიზნით აუცილებელია: ქვეყნის ტერიტორიის განვითარების ბუნებრივ-საანარმომო თავისებურებების (ვერტიკალური ზონალობა, ნიადაგის ტიპების მრავალფეროვნება, დარგობრივი სპეციალიზაციის დონე და სხვ.) გათვალისწინებით განისაზღვროს გრძელვადიანი პერსპექტივა. იგულისხმება მიწაზე ყველა დარგის მოთხოვნილებათა გაცნობიერება, მიწის კატეგორიების შესაბამისად დაბალანსების ოპტიმალური სქემის შედგენა, მიწის იმ ფართობების გამოვლენა, რომლებიც მომავალში შეიძლება გამოყენებულ იქნას სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში (ათვისება, არსებული გაუმჯობესება, მელიორაცია და სხვ.). მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის ღონისძიებათა გეგმა განხორციელდება მიზნობრივი პროგრამებით (პროექტებით).

- პროგნოზირებისა და დაგეგმვის ობიექტია ტერიტორიის მიწის ფონდი (მიუხედავად საკუთრებისა და მეურნეობრიობის ფორმისა). პირველ ეტაპზე უნდა შეფასდეს მიწის რესურსების გამოყენების დონე (მისი სამეურნეო, ეკონომიკური, ეკოლოგიური, სოციალური, ორგანიზაციულ-მმართველობითი ასპექტები) და ამის შესაბამისად პროგნოზირებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებით გაკეთდეს მაჩვენებელთა პროგნოზული გაანგარიშებები. მხედველობაში უნდა მივიღოთ მიწის რესურსების ისეთი თავისებურებები, როგორცაა – მრავალფეროვნება, რომელიც ინდივიდუალურ მიდგომებს მოითხოვს. როგორც წესი, დაგეგმვისას დაცული უნდა იყოს კომპლექსურობა. განისაზღვროს დაგეგმვის იერარქიული დონეც. იგი უნდა იყოს ორ საფეხურიანი – ქვეყნისა და მუნიციპალიტეტის დონეზე. მიწის რესურსების გამოყენებისა და დაცვის პროგნოზირებისა და დაგეგმვის სამსახური დღევანდელ ეტაპზე მიზანშეწონილია ფუნქციონირებდეს მიწის მართვის ცენტრალურ ორგანოში (ამჟამად მიწის მართვის სააგენტოში).

- როგორც წესი, ტერიტორიის განვითარების პროგრამაში უნდა განისაზღვროს სასოფლო-სამეურნეო მიწის რეზერვიც (სახელმწიფო მარაგი). ის, რომ ტერიტორიის განვითარებაში უპირატესობა ენიჭება მიწის სასოფლო-სამეურნეო ათვისებას, არ ნიშნავს იმას, რომ

სხვა (არასასოფლო კატეგორიის მიწების) ფართობების გამოყენება მიზნობრივად არ განისაზღვროს. მაგალითად, რეკრეაციული რესურსების, მრეწველობის და სხვა დარგების განვითარების შესაძლებლობები. ასეთი მიდგომა გვაძლევს მყარ საფუძველს განისაზღვროს მიწის რეზერვი (სახელმწიფო მარაგი).

- სასოფლო ტერიტორიის განვითარების უპირობო პრიორიტეტად კვლავაც დარჩება სასოფლო-სამეურნეო ათვისება, რომ მისი მდგომარეობა პასუხობდეს მდგრადი განვითარების მოთხოვნებს. ეს რთული ამოცანაა იმ პირობებში, როცა ჯერ კიდევ მოუგვარებელია მიწის აღრიცხვა, დაბალ დონეზეა თესლის წარმოება, სანაშენო საქმის ორგანიზაცია, თანმიმდევრულად არ ხორციელდება ნიადაგის დეგრადაციის სანინაალმდეგო ღონისძიებანი, კვალიფიციური კადრების დიდი დეფიციტია. მთავარ საბაზრო სუბიექტებს წვრილი ოჯახური მეურნეობები წარმოადგენენ. მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა სუსტია. ასეთ პირობებში საჭიროა საგანგებო ღონისძიებათა შემუშავება-განხორციელება. გარდამავალ ეტაპზე დაშვებული შეცდომებით გამოწვეული ჩამორჩენის დაძლევისათვის დიდი ძალისხმევაა საჭირო. განვითარების კომპლექსურ პროგრამაში უნდა აისახოს სახელმწიფო მხარდაჭერის კონკრეტული ფორმები და მეთოდები (მათ შორის არაორდინალურიც). აგრარული სექტორის კომპლექსური განვითარების უზრუნველსაყოფად რეალურად მიგვაჩნია „გარღვევის სტრატეგიის – მობილიზაციური მოდელის“ გამოყენება. იგი ეფუძნება განვითარების სტრატეგიული მიზნისა და მისი მიღწევის ძირითადი საშუალების (რგოლის) შერჩევის პრინციპს, რაც გულისხმობს რგოლის ამონევიტ მთლიანი ჯაჭვის ამონევის ხელსაყრელი გარემოს ჩამოყალიბებას.

- მიწისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენების პრობლემა არსებითად წყდება ადგილობრივი თვითმმართველობის ტერიტორიულ საზღვრებში. სწორედ აქ უნდა შეიქმნას ხელსაყრელი პირობები ბუნებრივი რესურსების თანამედროვე ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული სიახლეების გამოყენებისათვის. უპირველეს ყოვლისა საჭიროა ტერიტორიაზე არსებული „ნივთებისა და ძალების კომბინაციით“ (რასაც ი. შუმპეტერი ინოვაციას უწოდებს) განვითარების პერსპექტივის განსაზღვრა.

- ადგილობრივი თვითმმართველობის სტრუქტურის ფორმირების საფუძველია შემდეგი პრინციპები: მიზნობრივი ორიენტაციის პრინციპი, ფუნქციების ჰორიზონტალური დანაწილების პრინციპი, ფუნქციების ვერტიკალური დანაწილების პრინციპი, კომპლექსურობის პრინციპი. ადგილობრივი მმართველობის მართვის საგანია მის ტერიტორიაზე მიწისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად და ეფექტიანად გამოყენების პროცესების ფორმირება და მიზნობრივად და ეტაპობრივად რეგულირება.

- ადგილობრივი მმართველობის სუბიექტებია: ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები, შიდა-მეურნეობრივი მართვის – მიწის ნაკვეთების მესაკუთრენი, მიწათმოსარგებლები, არენდატორები.

მუნიციპალური წარმონაქმნი, რომელიც რთული ინტეგრირებული სისტემაა, როგორც გარეგანი, ასევე შინაგანი ფაქტორების არსებით გავლენას განიცდის

და დამოკიდებულია ქვეყნის პოლიტიკური განვითარების კონიუნქტურაზე. მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოში ადგილობრივი თვითმმართველობების „საქმიანობა“ იმის ნათელი მაგალითი იყო, რომ მათ, თვითრეგულირების რეჟიმში ფუნქციონირების უნარი არ აღმოაჩნდა. ეს გამოცდილება იმას გვიჩვენებს, რომ მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის განვითარება არსებითად დამოკიდებულია ზემდგომი ორგანოების საქმიანობაზე. ადგილობრივი თვითმმართველობის ტერიტორიის მართვის სისტემაზე ერთდროულად მოქმედებს პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, საბაზრო, ეკოლოგიური და სხვა ფაქტორები.

- ადგილობრივი თვითმმართველობა მიზანშეწონილია ორ დონიანი იყოს: სოფელი, როცა მას საზღვრებით, მოსახლეობით, რესურსებით ნორმალური ფუნქციონირებისათვის პირობები გააჩნია და თემი, რომელიც მოიცავს რამდენიმე დასახლებას. თვითმმართველობის პირველ საფეხურზე მართვის ორგანოს შექმნის ორი ვარიანტი შეიძლება განვიხილოთ. პირველი – მოსახლეობა კრებაზე ან ყრილობაზე ირჩევს გამგეობას, რომლის შემადგენლობიდან აირჩევა გამგებელი (მამასახლისი) და მდივანი. ან როცა სოფლის მოსახლეობა პირდაპირი და დახურული კენჭისყრით ირჩევს სასოფლო (სათემო) საბჭოს (პროპორციული ან მაჟორიტარული წესით), რომელიც ამტკიცებს საბჭოს თავმჯდომარეს და მდივანს. პირველი საფეხურის თვითმმართველობას გადაეცემა მუდმივ სარგებლობაში ამჟამად სახელმწიფო (რეგიონულ) საკუთრებაში არსებული მიწის ფართობი (სათიბი, საძოვარი, ტყე, წყლის ფონდის მიწა და სხვ.). ასეთი სისტემა ხელს შეუწყობს ტერიტორიის კომპლექსურ განვითარებას. სოფელს (თემს) უნდა ჰქონდეს განვითარების გეგმა (მუნიციპალიტეტის განვითარების გეგმის ნაწილი), რომელშიც ჩამოყალიბდება პრიორიტეტები (მოსახლეობის უშუალო ჩართულობით), განისაზღვრება განვითარების ფონდი, რომელშიც აკუმულირებული იქნება როგორც შიდა წყაროებიდან (მიწის (ქონების) გადასახადის, ტერიტორიაზე ფუნქციონირებადი სანარმოების, ვაჭრობის ობიექტების და სხვა ორგანიზაცი-

ების შემოსავლების გარკვეული ნაწილი (საბიუჯეტო ფედერალიზმის პრინციპების გათვალისწინებით), ასევე სხვადასხვა დონიანი ორგანიზაციებიდან მიღებული სახსრები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მთის რეგიონების (მუნიციპალიტეტების), სოფლების (თემების) მდგრად განვითარებას. ამჟამად მოქმედი კანონი ვერ უზრუნველყოფს მთის მწვერვალის გადაწყვეტას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს მუნიციპალიტეტის სივრცითი დაგეგმვის სახელმძღვანელო. ტ. I ძირითადი გზამკვლევი;
2. საქართველოს მუნიციპალიტეტების სივრცითი დაგეგმვის სახელმძღვანელო, ტომი 1, 2, 3. თბილისი 2019 წელი;
3. საქართველოს სივრცის დაგეგმარების, არქიტექტორული და სამშენებლო საქმიანობის კოდექსი;
4. საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – სივრცითი და ქალაქმშენებლობითი განვითარების სააგენტოს დებულება;
5. საქართველოს რეგიონების განვითარების პროგრამა 2018-2021 წლები;
6. ხულოს ადგილობრივი განვითარების სტრატეგია 2018-2022. თბილისი, 5 ივნისი, 2018 წელი;
7. საქართველოს ორგანული კანონი, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი;
8. ოქეშელაშვილი. საქართველოს სოფლის მეურნეობის საწარმოო სპეციალიზაციის განახლებული ზონალური სქემა. თბილისი, 2009 წელი;
9. Развитие сельских территорий. Иновации, диверсификация. Калуга, ЗАО «Типография флагман», 2011 г.;
10. Развитие сельских территорий: зарубежный опыт;
11. Зарубежный опыт развития социальной инфраструктуры села. Журнал “Russian Journal of Management”. Том II, N4, 2023 г.